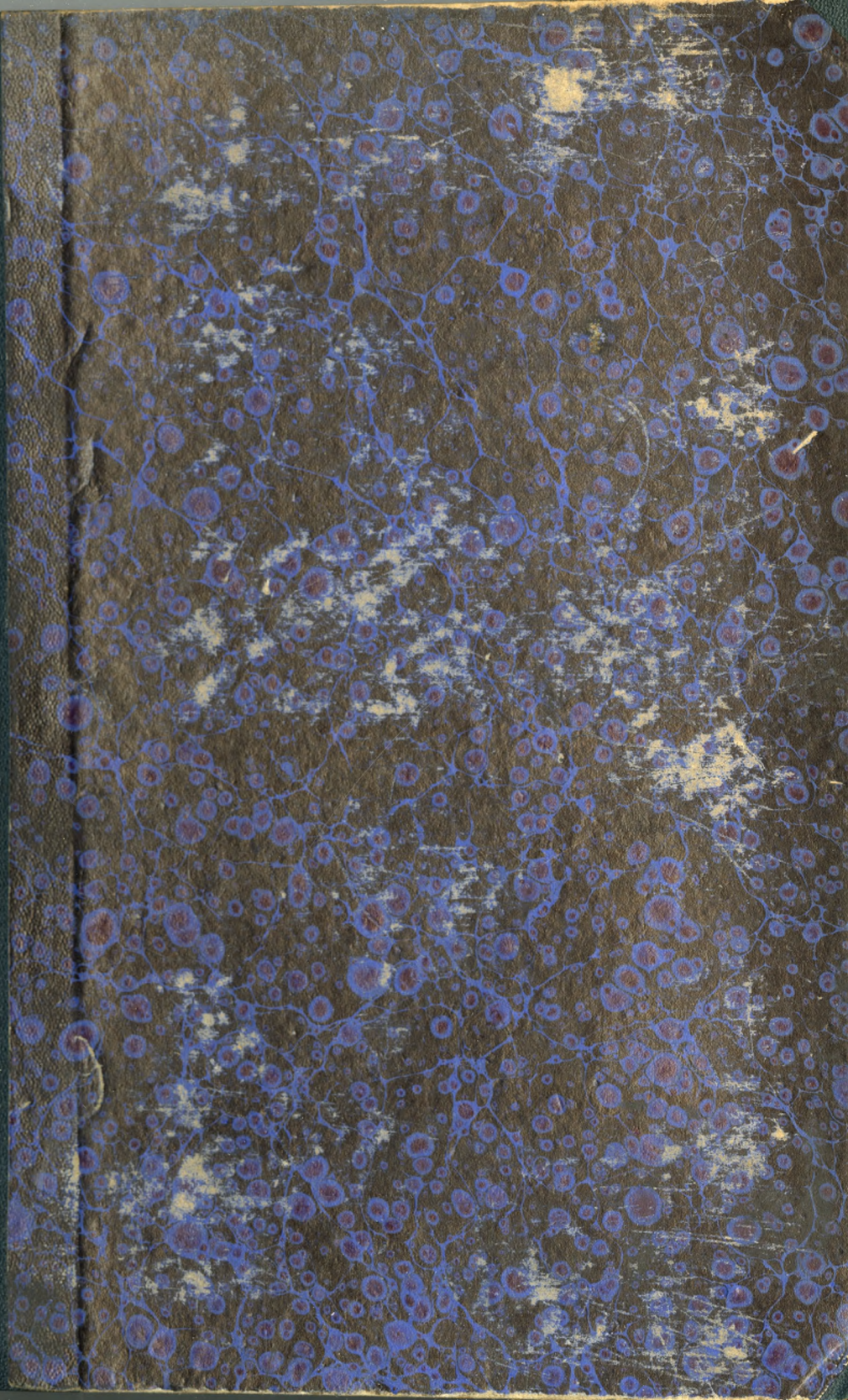

Politikai
röpiratok.

48.

A

NEMZET VAGYONÁRÓL.

LÖNYAY MENYHÉRT

PÉNZÜGYMINISTER

EMLÉKIRATA NYOMÁN

P. E.

(B. Pongrácz Emil.)

„Én részemről azt tartom, valamint a bel- és külpolitikában, úgy a pénzügyi politikában is legtöbbet ér és legtöbbre vezet a becsületes őszinteség.”

Lönyay M. (okt. 18-án az országházban).

5.

Ara 40 kr.

PEST,
KIADJA PETRIK GÉZA.

1869.

48

354

A

NEMZET VAGYONÁRÓL.

LÖNYAY MENYHÉRT

PENZÜGYMINISTER

EMLÉKIRATA NYOMÁN

P. E.

(Br. Pongrácz Emil.)

„En részemről azt tartom, valamint a bel-
és külpolitikában, úgy a pénzügyi politikában
is legtöbbet ér és legtöbbre vezet a becsüle-
tes érzékenység.“

Lónyay M. (okt. 18-án az országházban).

PEST,

KIADJA PETRIK GÉZA.

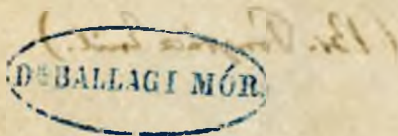
1869.

b:LF32.00164871

Könyv br. Pongrácz Imre. (Ujfalvi Függetl. XVIII. 232.)

„Igyekeznünk kell mindenekelőtt a közterheket arányos és igazságos felosztás, valamint kezelésök és beszedésük rendezése által könnyebben elviselhetőkké tenni; czélszerű törvényhozási intézkedések és hasznos beruházások által a nemzet anyagi és szellemi erejét s így adóképeségét lehetőleg emelni; végre az államkiadások megállapításánál lehetőleg takarékosan eljárni.“

Lónyay M. (okt. 18-án az országházban.)

ELŐSZÓ.

Ha poétai hangulatban lennénk, vagy az előttünk heverő számok roppant garmadáján túl-, s amaz idealis régiókba, hol Tisza és Irányi urak hazafias bánatfelhői, haragos villámai s dörgedelmes dictiók alakjában le-lesújtó mennykövei teremnek, fölemelkedni tudnánk : azon kezdenők a bevezetést, hogy pénzügyministerünket — sziklához hasonlitanók, melyet bősztült dűhvel ostromolnak mindenfelől a tajtékszó hullámok. Prózai szemmel vizsgálva azonban a helyzetet, lehetlen észre nem vennünk, hogy e hasonlat, bármi szépen illik is különben a vén Homer koszorus lantján a trójai háboru hőseire, itt a szó szoros értelmében sántikál, a mennyiben a mi ugynevezett oppositiónk ingatag, változó, s az időjárás szeszélyeitől függ ugyan, valamint a hullám ; de a pénzügyminister rendületlen magatartása daczára sem hasonlítható a kopárság és terméketlenség fogalmait szintén képviselő és jelező sziklához. Sokkal inkább, sokkal jogosabban mondhatjuk őt a bibliába is átment keleti szójárással oly gazdagon gyümölcsöző fának, melynek gyökereit az éhes férgek lassan őrlő fogai, terményeit meg a falánk suhanczok lombtörő dorongjai környékezik. •

Magyarra fordítva s a viszonyokra alkalmazva : amazok a rágalom, ezek a butaság és gonoszság képviselői.

Pénzügyministernek lenni mai napság sehol sem — gyönyörűség, nálunk valódi — átok, miután a continens egyéb államaiban majd a politikai intézmények szigora, majd az ellenzéki vezérek ildoma és műveltsége fékezi vagy mérsékli a támadásokat; nálunk ellenben egyfelől a sajtó korlátozatlan szabadsága, másfelől a baloldali hangadók tudatlansága és lelkiismeretlensége — melyik inkább: bajos eldönteni! — egyaránt közreműködik, hogy a parlamentaris küzdelem, az elvek dicső és nemes harcza piaczi veszekedéssé fajuljon, melyben a nagy tömeg mindig azon félhez húz s azon résznek tapsol, mely szóval és tettel az ő fölfogásához leereszkedni s az ő szájaízét eltalálni képes és — nem rösteli.

S bár a mai baloldal által sokat citált jó Petőfi azt állítja: „Minden Demosthenesnél szebben szól a — tett“, s maga Kossuth Lajos is körülbelül ezen tételt variálta, midőn fölkiáltott: „A tények meztelensége a legremekebb ékesszólás“, mi bizony el voltunk készülve, hogy sem a tettek, sem a tények, — mikre pénzügyérünk a parlament előtt hivatkozni fog, — nem lesznek elég hatásos ékesszólás — az ellenzéki fülek és szívek számára. Rólok írta szent hevében a lángszellemű apostol: „Dura cervice et incircumcisis cordibus vos estis, qui resistitis omni veritati“, s midőn mi ezen sorokat sajtó alá bocsátjuk, s az igazság mellett föl-szólalunk, előre is kijelentjük, hogy nem az ő megtérítésökön, hanem azon igyekszünk, miszerint a romlatlan lelkű, galádul félrevezetett nép megmenthető részét megállítsuk ama tekervényes ösvényen, melyen a népszerű frázisok s csillogó jel-szavak báránybőrébe bujt farkasok: az egyéni hiuság, a kapzsi önzés s az örült rajongás bolondjaként rohan előre — a veszély torkába...

Ha igaz, hogy a jelen legilletékesebb bírása — a multnak, még igazabb talán az, miszerint a mult meg hasonlóan illetékes mértéke — a jelennek.

Hogy tisztában legyünk az iránt, mennyit ér az, ami: van; legezélszerűbb vizsgálni és latba vetni, ami: volt; s bár egy darabos példabeszédünk szerint a zsidó nem ad is semmit a voltra, államférfiura nézve megbecsülhetlen tanulságok túlgazdag forrásaul szolgál.

S ha valaki, a magyar államférfiu s minden, ki e czim után kapkod: nevezze azután Ghiczy Kálmánnak vagy Hornak: egyre megy! — szigoruan utalva van a történet visszatrasíthatlan logikája által, hogy a hazai állapotok jelenét folytonosan összevesse azon rég- és közelmulttal, melynek szomorú története a mily közös volt a valóságban, ép oly kizárólagos birtoka és fegyvere lett most az ellenzéknek, melyet utolsó porczikaig kizsákmányol, valahányszor szidni és ütni akar, ellenben szándékosan ignorál és fitymál, mikor ugyanannak alapján dicsérnie kellene.

Nincs kedvünk elővenni s ujra végigkántálni itt amaz indokoltan hosszú, de unosuntig ismert politikai szent-iváneket, melyben a magyar nemzet háromszázados szenvedései illő gyászszal és méltó keserűséggel vannak felsorolva; azokhoz, miket mondani akarunk, bőségesen elég anyagot és alapot lelünk, ha az utóbbi két tized cseményeire vetünk is csak egy futó pillantást. Gyöngéd óvatossággal teendjük ezt is, mint az orvos, ki kénytelen a fájó sebet érinteni, ha a hegedést teljes gyógyulásnak revő beteg a jó szóra hajtani vonakodik . . . mert a mi véleményünk szerint csak ennyi tanácsos és hasznos; míg az ellenzék eljárása az utszéli koldusra emlékeztet, ki undorító nyíltsággal fitogtatja fekélyeit vagy csonkaságát, hogy a könyörület fillérét így erőszakolja ki a jajgatás által figyelmessé tett publikumtól. . .

Midőn a magyar ministerium a kormánygyeplőt kézre kapta, az államszekeret feneketlen mocsárban megsüpedve lelte. Megakadt a szó szoros értelmében s a bécsi kormány bölcsesége hasztalan keresett módot, hogy kimozdítsa onnan. Nem rokonszenv, nem jóakarat: a legvilágosabb kényszerűség birta csak rá az ugynevezett udvari köröket, hogy megosszák a kotlátlanul gyakorolt hatalmat — a parlamentekkel s azon férfiakkal, kiknek képességeit és buzgalmát e parlamentek többsége támogatni ígérkezett a birodalom regenerálásának nagy, de előre is hálátlannak mutatkozó munkájában.

Herculesi erő mellett mindent, még — jó híreket s népszerűségüket is készen kelle lenniök hogy feláldozzák, kik a birodalmat elnyeléssel fenyegető örvény fölé egy szebb jövőhöz hidat építeni vállalkoztak.

S ők meghozták ez áldozatot... s dicsőségük legszebb része, hazafias érdemek hosszú sora, s több tized lassu szerzeménye képezi azon oszlopokat, melyeken az új államrend merész építménye pihen, s melyek mellett lehet, hogy ép oly közönyösen fog elhaladni az utókor, a mily dühösen rázza és sárral dobálja most az élő nemzedék egy, sajnos! — jelentékeny töredéke.

Mindenki tudja, hogy a magyar pénzügyministernek nemcsak a föladat nehézségei, s az alkotás fáradalmai, — de a küzdelem és hálátlanságból is oroszlánrészt jutott.

Kettős oknál fogva:

1-ör, mert a pénzügyi viszonyok voltak leginkább elhanyagolva és összekuszálva;

2-or, mivel a politikai jogok nélkülözése távolról sem oly nyomasztó és közvetlen hatású, mint a zsebet, a realis életet keservesen érintő financialis állambajok.

Hangzatos költemények, föllengő dictiók enyhítik a fájdalmat, mit a polgár és hazafi alkotmányának fölfüggesztése vagy megcsonkítása miatt érez; de búbájos lant és kossuthi ékesszólás is eltörpül, mit sem használ ott, hol — a közterhek viselése s adófizetési kötelezettségek miatt nyög és háborog a közvélemény. Itt practicus segélyt s tényleges könnyebbséget követel és szükségel a — helyzet s a velejáró, szerénté alakuló közérzület javulása.

Gyermekész is beláthatja, hogy Lónyay, ki a forradalom utáni időszakban minden országos pénzügyintézetnél úgy létrejött, mint fenmaradása körül intéző s irányadó szerepet vitt, csakugy, sőt jobban beavatva volt az osztrák s ezeknek alárendelt magyar pénzügyi viszonyokba, mint bárki más hazánkban, s ha mégis elvállalta a financialis tárczát, s elszánta magát az országos pénzügy rendezésére — saját erején kívül bizonyára abban is hitt, hogy két tizeden át szeplőtlenül megőrzött hazafisága s virágzó pénzügyintézetekben nyilatkozó capacitása, szorgalma és erélye a nemzeti közvélemény s a hazai tényezők oly támogatását biztosítják részére, mely nélkül az emberi erőt csaknem meghaladó föladat megoldása előre is hiu kísérletül kell vala hogy föltűnjék előtte.

Fájdalommal jelentjük ki, hogy jó hite nem teljesült! — Nem buzgalmat, nem önfeláldozást, nem fokozatos eredményt: — es o d á t vártak tőle, s ép azok, kik leg-sötétebb színekkel festik az átélt, igazabban átszenvedett napok sokféle igaztalanságait; ép azok, kik ismerik és hirdetik, mennyire megrongálta a bukott rendszer a közélet minden ágazatait s első sorban — a pénzügyet; ép azok teszik legszájasabb vádaskodással felelőssé Lónyayt mind-azon visszásságért, mit elődeitől örökölt, s a rendelkezésére

álló eszközökkel nem hogy megszüntetni, de enyhíteni is alig tud éjjel-nappal íróasztalhoz lánczolt — lángelméje...

Nem a mi hibánk, hogy ily vastagon fog tollunk az ellenzéki hadjárat jellemzésénél... A baloldal oly ember-telen consequentiával játsza Gorgo szerepét irányunkban, hogy akadnia kell, akadni fog végre tán köztünk is — Theseus, ki bátran oda tartja a tükröt ama párt elé, hogy lássa undokságát s meredjen kővé — szégyenében, mint a mythologiai szörnyeteg, kit mintául választott magának.

Jól ismerjük mi a szabad szó becsét, ismerjük a párt-tusák aberratióit is, s mindkettő sokat kiment értelmünk előtt, mi ellen indignatioval föllázad keblünkben a sziv, — de nem tudunk analog példát a történetben, nem idézhető mentség oly eljárás számára, mely a helyett, hogy szigoruan, vagy akár kiméletlenül bírálná, elitélné, üldözné, a mit rosznak tart: folyton gyalázza a mit jónak, meghamisítja a mit igaznak, s eltagadja a mit ténynek maga is elismer — titokban.

Lónyay ur legujabb exposéjának sorsa fülöslegessé tesz minden bővebb magyarázatot vagy bizonyítgatást e részben. Remekmű az a szó legnemesb jelentésében, s ugy hangja mint tartalma alkalmas minden tisztességes, civilizált ellen-zéket lefegyverezni, csak — a mienket nem.

Pedig kevés óráiban ez is tisztességes, ez is civilizált-nak képzelí ám magát.

Avagy mit is kívánhat a nemzet jogosan és méltányosan pénzügyministerétől?

Nemde azt:

1-ör, hogy szakember; 2-or, hogy buzgó és munkás; 3-or, hogy — becsületes és őszinte legyen.

Tessék hát idézni egy sort, tessék idézni egy betűt a Párisból kikopott, itthon elkopott Horn Ede urnak — az expo-

séből, mi ellentétben lenne a fönleirt három tulajdonsággal, s rögtön beadjuk a — kulcsot.

Lónyay ur szakismereteit, tehetségét és tudományát az ellenzék vezérférfiai is bevallották quand même. Kittünő pénzügyi dolgozatok s a legváltáságosb körülmények közt — egy ellenséges kormány s napról napra szegényedő nemzettel szemben — alapított nemzetgazdászati és politikai jelentőségű több rendbeli intézetek megalapították országos hírét, s finaciális tekintélylyé emelték őt benn és künn már akkor is, mikoron Horn Ede urnak még a „számüzött“ siralmas sorsával kelle házálnia, hogy egyik-másik párisi lap megnyissa hasábjait azon zsenge kíséreltek előtt, mikből Jókay önesaló phantasiával babérkoszorut fon most méltatlan védencke homloka köré... S a mint az ujkor hajnala fölragyogott s egy önálló magyar ministerium állandó combinatiók tárgya lón a sajtóban, a közvélemény és közóhaj nyert kifejezést, midőn a legtarkább és legheterogenebb listákban is a pénzügyi tárczát egyhangulag Lónyaynak juttatta a journalistika...

Kérdés: igazolja-e a bizalmat, mely akkor nevéhez fűződött — eddigi ministerialis működése?

A mi válaszunk az előttünk fekvő exposé nyomán egy, a többség viharos éljenzését is túlharsogó — igen!..

Vegyük csak apróra s soroljuk el nagyjából Lónyay ur pénzügyérségének egyes mozzanatait:

A legelső alkalom, hol szaktudománya és ügyessége teljes fénynyel jelentkezett — a közös költségek megállapítása s az államadósság megosztásának roppant horderejű kérdése volt. Azok, kik hallani sem akarnak az egészlől, s a Patay Pisták és Csiky Sanyik politikai credóját vallják: „Nem kell közösügy, nem kell quóta“, azok a józan beszámításon kívül eső, politikai zerusok ugyan, de saját

álláspontjukról jogosan hányak kétségbeesett bukfenckeket s szórják teli marékka! Lónyay ur felé — a szemetet, őseik háztartásának e nélkülözhetlen s általuk is híven ápol! kie!gészít! részét... hogy azonban Tisza és Ghiczy s a körül!ök csoportosuló mozaikpárt, mely elvben mindkett!t elfogadta, a gyakorlatban pedig csak lényegtelen differentiáért viaskodott — most öntudatlan, vagy szándékos, így is, úgy is kárhozatos malitiával s fölületességgel feled! a nagy tényt, mid!n következ!ményeit megtámadja és ostorozza, — ennek aztán nagyon furcsa neve volna, ha érdeme szerint akarn!k elkeresztelni.

Nem itt a helye most részletesen bonczolgatni, mennyire igaz, mennyire nem a bécsi sajtó és bankárok minduntalan megújuló vádja, miszerint Lónyay ur az egyezkedésnél kifogott a németen s sokkal nagyobb összeget sózott a lajthántúli népek nyakába, mint a memmi a „testvériség“ közösen acceptált vezérelvénél illette !ket, — mi csak egyet tudunk és vallunk: azt t. i., hogy a pénzügyi ezen kiegyezés egyszersmind nagyszer! történeti mozzanat s genialis államférfiúi tény, mely a nemzet százados vágyának s a 48-ki törvények idevágó formátlan, s ép azért ephemer intézkedésének végre concret alakot s oly kifejezést kölcsönzött, melyet netáni új bonyodalmak és belső válságok sem lesznek többé képesek amihilálni. Magyarország pénzügye általa lett csak önállóvá s a magyar államháztartás t!le kell hogy számitsa függetlenségét... Nélküle pénzviszonyaink önálló rendezésére biztos alapot csak az remélhetett teremteni, ki Ausztria felbomlására speculálván, azt vagy el!oidézni törekedett, vagy rövid id!n bekövetkezend!nek bona fide hitte.

Hogy e kiegyezkedés sok id!t emésztett föl, s nagy terheket rótt a nemzetre: azért kell itt különösen hang-

súlyozni, mivel az ellenzék napszámosul nézi a pénzügyért s óraszámra méregeti munkásságát; az államkiadásoknál pedig a fonjelölt czímen figuráló összeget betudni sehogyszem látszik hajlandónak.

Meglévén az alap s lehullván a kötelékek, mik a magyar pénzügyér szabad mozgását lehetlenné teendették, három irányban kelle megindulni a ministeri munkásságnak; e hármas irányzat:

1. A kezelési közegek átalakítása.

2. Az országos pénzviszonyok hiteles megismerése.

3. Gyökeres reformok életbeléptetése.

Papiron és elméletben nagyon könnyűnek látszik mindhárom; a valóság, a gyakorlati kivitel azonban annál több nehézséggel volt összekötve.

A hivatalos személyzetet csak úgy mir nichts dir nichts kilökní még a baloldal Catoí is alig kockáztatták volna, nemcsak azért, mivel alkalmas pótlék a magyar ifjúságból nem igen kínálkozott, hanem azért is, mivel az alsóbbrendű hivatalnokot egy gyűlölt és gonosz rendszerrel, melynek híven és pontosan szolgált — azonosítani s amamák hibáit az ő szegény bőrén róni le — nem nagyon keresztyéni igazságszolgáltatás lenne. Államérdekek s humanistikusszem-pontok egyaránt confluáltak hát itt arra, hogy a minister a magyar nyelvet hivatalossá emelő törvénynek érvényt szerezzen ugyan, de mégis oly módon, hogy midőn a közvélemény kecskéje jóllakik, a kormányzati apparatus káposztájából is maradjon valami. Résztünkrol érdemül számítjuk föl Lónyay urnak, hogy a „jus“-t „injuriává“ aljasulni nem engedte, s bölcs és emberséges beosztással a hivatalos személyzet teljes átalakítását úgy létesíté, miszerint a hazai tehetség és érdemnek működési tért nyitott egyfelöl, más-

felől azonban nem nyomott vándor- s egyuttal koldusbotot azok kezébe kik a superrevisiót kifogástalanul megállva, az új helyzet igényeinek is megfelelni örömmel ajánlkoztak.

Nagyobb bajjal s lassabb haladással járt az országos pénzviszonyok szabatos megállapítása, mi nélkül reformokra még csak gondolni sem lehetett.

A mit Lónyay ur e téren talált, alig volt több azon zűrzavaros semminél, miből isten „legyen“ szava a világot teremté. S e meztelen tényt melegen ajánljuk a drágalátos ellenzék figyelmébe. Angliában, Amerikában, s mindenütt, hol az évi budget s a parlamentaris ellenörködés folytonos evidentiában tartja az államjövendelmet és költséget, ministerválság esetén oly kész anyagot kap a pénzügyér, hogy a szükséges reformok gyors valóítását jogosan sürgetheti az ellenzék. Lónyay urtól azonban, kinek megbízható adatok helyett csak tengeremmenységű, de nagyon problematicus hitelű — actákkal kedveskedett a legyőzött burokrácia, csak a számító roszakarat, vagy elfogult szűkfejttség követelheti oly peremtoricus modorban, mint oppositiónk teszi, miszerint évek óriás munkáját napok és órák alatt végezze. Az országgyűlés elé terjesztett adatok nem sült galambként repültek a minister szájába; tömérdek munka gyümölcse s sok átvirrasztott éj eredménye az, mit a baloldalon most oly nagyurias lenézéssel fitymálnak és keveselnek..

Szomorúan jellemző körülmény egyébként, hogy a ki most oly fenhangon vádol, igazság szerint ép az kellene hogy a vádlottak padján üljön. A baloldálnak kitűnő része van abban, hogy az államjövendelem pontos meghatározása s az országos pénzforrások kimerítő összeállítása ma is csak

alig állt módjában Lónyay urnak... hiszen az ellenzék volt, sőt folytonosan most is ő az, ki a törvénytelenység bélyegét sütve egyes adónemekre, másfelől meg a politikai üldözés mártyrkoronáját nyomva egy-egy adóhátrálékért exequált baloldali polgártárs homlokára, nyíltan encourage-irozta a nagy tömeget arra, hogy az államot, a hol csak szerét ejtheti, megröviditse, s mindennemű becsületbeli tartozásai közt az adó pontos és lelkiismeretes beszo-
gáltatását tekintse legutolsó, legkevésbé kötelező föladatának...

S hogy e téren dicstelen dicsőség s elvitázhatlan nagy siker koronázta törekvéseit, hirdetik a számok, miket adóhátrálék fölirattal közöl a pénzügyministeri költségvetés. Oh, minálunk e részben nagyon könnyű Katót a tánczra vinni, a „nemfizetés“ nemzeti charaktervonás lévén ősidőktől a köz- és magánéletben egyaránt... A ki nem hiszi, olvassa el a millió és millió „családi pör“ actáit, s Széchenyi Istvánnak a közteherviselésről irt örökbecsű dolgozatait — ezek érdekes és tanulságos kiegészítést képeznek a mai baloldal antifinanciális manoeuvrejéhez.

Valóban, — ha komolyan és higgadtan mérlegeljük: a lefolyt évek szerencsétlen és csztelen gazdálkodásából mennyi mindenféle teher nehezült Lónyay ur vállaira, s hozzávesszük aztán azt is, a magyar bali, balbali és szélbali ellenzék mily nemes buzgalmat fejtett ki e régi terheknek minden rendű és fajtáju ujakkal való szaporításában, — csaknem megfoghatlan előttünk az eredmény, melyet a ministeri exposé feltüntet s mely nem a Jókay phantasticus s Horn Ede charlatan, egyenlően napsugáros és tejjel-mézzel folyó Eldoradója ugyan: a közelmúlt komor képéhez mérve azonban egy lassan s ép azért biztosan közeledő „jobb kor“ fölhangoló hajnalderüje.

Szinte sajnáljuk, hogy tér és időbeli regarde-ok nem engedik e szerény füzetke nagyon korlátozott hasábjain kimerítő párhuzamot vonnunk egyoldalról

Európa egyéb államainak jelen pénzvisszonyai s a mieink;

másoldalról: az osztrák pénzügyministereknek a 49-től számított esztendőök alatt készült balance-ai és a között, melyet Lónyay ur zárszámadása láttat.

Fényesen igazolná e parallela mindazt, mit pénzügyériünk működéséről irtunk s ékesszóló apologiája lenne ugy sokoldalú tehetségei, mint ernyedetlen buzgalmának.

Bizony, bizony, aligha nem is ez fáj a mi oppositiónknak, s ha visszaemlékezünk: mily roppant deficitet jósoltak e jó urak a jelen évre, s visszaemlékezünk arra is, mily pharizeusi nagylelkűséggel szánakoztak már előre az abnormis helyzetnek áldozatul eső, jobb sorsra érdemes szegény Lónyayn, — e fájdalomukat nem igen hazafiasnak ugyan, de nagyon — megfoghatónak leljük.

S a legközelebbi jövő hivatta van és valószínűleg alkalmas is lesz tetemesen növelni e fájdalmat... Lónyay ur férfias consequentiával halad elő lépésről lépésre az uton, melyen a nemzet jobb részének meleg rokonszenve üdvözölte és kísérte őt a megindulás percétől maig, s miután mindazt teljesíti, mit a „logikai egymásután“ szab eléje, — okunk van remélni, hogy a jövő évi zárszámadás hasonló diadal, hasonló ovatiók tárgya lesz a parlamentben, mint az idei.

A hivatalos személyzet újjászervezése s a financialis adatok szabatos és pontos összeállítása „fait accompli“ lévén, — most következik a döntő mozzanat, az országos pénzügy reformja, s hogy mit várhat a nemzet

e téren, erre nézve elég tájékozást és — garantiát nyújt a tény, miszerint javaslatkészítéssel legjelesb szskembereink lettek megbizva.

Ki fogja-e, képes lesz-e kielégíteni munkálkodásuk az ellenzéki ígéretek és példálódzások folytán már socialisticus és communisticus hajlamokat tápláló szegény népet — bajos megjósolni. A mi bizalmunk ma még a fagyponton áll.

Mert a rendszerváltozás, az indirect adók eltörlése s mindazon ujitások, miket „könnyebbség“ czíme alatt árulgat a baloldal, e pillanatban hazánkra nézve nemzetgazdászati szempontból még eldöntetlen, kétes becsü orvosszer, politikai tekintetben meg nem egyéb — Humbug és Spiegelfechterei-nál.

Mi csak egy alternatívát ismerünk. Vagy el kell fogadni a helyzet előnyeit és terheit egyaránt; vagy — „va banque“-ot játszani à la Madarász és Irányi. Mig „birodalmi érdekek“ léteznek; a nagyhatalmi állás „malum necessariuma“ visszautasíthatlan; s a dynastia nevével elválhatlanul összekapcsolt külső és belső kötelezettségek a nemzettől nem dessavouáltatnak: addig az összkiadás oly mérvben csökkentése, mely egyszersmind nagy adóleszállítást vonjon maga után — physikai és erkölcsi lehetetlenség. A mi lehetséges, megtette s megteszi naponként a pénzügyér. Bölcs gazdálkodás egészben; a közjövedelmek emelése; a kiadásokban mérséklet és megtakarítás, a hol csak lehet; az improductiv adósságoktól szent borzalom; — productiv beruházások en gros et en detail — mindez megtörtént, mindez bőven jelenkezik az exposéban. A többi az európai helyzet, a külviszonyoktól függ. Vagy Lónyay ur szedje le a porosz gyútűspuskákról a felénk irányzott szuronyokat is? s ő fogja be a ravasz „északi

óriás" sanda szemét, melylyel az osztrák és magyar járom alatt nyögő — „ipsissima verba“! — rokonaira kacsintgat?

Nevetséges kérdés, nemde?

Hja! du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas!

A mily szerénynek eddig mutatkozott, bizony kitelik ily kívánság is az — oppositiótól!

* * *

Általános vonásokkal, de elég híven körvonaloztuk, mit teremtet, hogyan működött Lónyay ur az állambudget nagy tételeinek gíz-gazos mezején.

Most tovább megyünk egy nyommal s azt fogjuk elmesélni, mivel mulatott s hogyan szórakozott ő excellentiája!

Chacun a son goût! tartja a franczia népbölcseiség; a mi pénzügyministerünk gusztusa a — munka. A mi másnak gyötrelme, az neki — élvezet; a miben más kifáradna: az ő számára — pihenés; s a mi másnak teher, neki az csak — játék.

E szerencsés természet, e ritka tulajdonok fejthetik csak meg, hogy ő excja annyi fontosabb és sürgősebb teendő mellett ráért a koronajavakkal is foglalkozni, sőt — két oly vastag könyvet szerkeszteni róluk, hogy Irányi ur s a kényelemimádó oppositio halálsápadt lett már a gondolattól, miszerint azt okvetlen el kell hogy olvassa, ha a jobboldal méltán zajos tetszésnyilatkozataival szemben a: „qui tacet consentit“ veszedelmének kitenni magát nem akarja.

Szivesen elismerjük egyébként, hogy nem kis föladat ez óriási mű tartalmába avagy csak futólagosan is behatolni.

Ember kell hozzá, hogy elszánja magát neki menni a száz árkusnak, melyen háromszor annyi a szám mint a betű, s melynek díszes velinsátorából óriás türelmet is elnyelni fenyegető torokkal ásít felénk — az unalom. De, ha a miniszternek bokros teendői mellett volt érkezése ennyit összeírni, nekünk is akadhatott egy kis időnk az elolvasásra.

Valóban érdekes és érdemes egy vállalkozás!

Ez a két nagy könyv historiai, statistikai, politikai és nemzetgazdászati tekintetben egyaránt gazdag és becses forrás. Emanatiója nagyban és egészben egy élet tanulmányai- és reflexióinak; alapja egy szép jövő százféle nyemerményeinek. Jelszól bátran fölírhatnók címlapjára a „sic vos non vobis“-t is, mert hasznát valószínűleg csak utódja élvezi annak, a ki írta, mint az unoka szedi gyümölcsét a fának, mit vén nagyapja munkás keze ültetett számára.

Kérdés: halás lesz-e ez unoka? Talán igen; de akár lesz, akár nem: mi, a jelen nemzedék okvetlen megrovást érdemelnénk, ha a haszon másra maradván, — legalább a dicsőséget nem adnók meg annak — a kit illet. . .

A pénzügyminiszter exposéja valóságos unicum a parlamentaris történetben, s lenne bár kevésbé kerek és tökélyes; lenne százszor hiányosabb és szegényebb; s lenne ötannyi idő alatt s tizszer szerencsésebb körülmények közt létesült: elismerésünket akkor sem tagadhatnók meg tőle.

A magyar államjóságok a bukott rendszer alatt pompás Csáki-szalmája valának azok számára, kiknek vezérelve volt mindenben az: „amor incipit ab ego!“ Nem mi mondjuk ezt, hanem maga a miniszter Lónyay, ki Catói szigorral s czáfolhatlan bizonyítékokkal jellemzi a mult idők embereinek gazdálkodását, s ha meggondoljuk, hogy ezt

egy minister teszi, teszi egy a Felsőházhoz magához címzett történeti értékű okmányban: nem kell-e, hogy minden becsületes olvasó felkiáltson: Csak ki tisztában van céljai-, eszközei- és — lelkiismeretével, csak az beszélhet oly nyílt, őszinte hangon azon hatalmasokról, kiknek némelyike át tudta csempészni befolyását az absolutismus és provisorium kárhozatos légköréből a szebb, a derültebb jelenbe is.

Igaz, hasonlóan tőn a Bachra következő minden kormány is elődeivel, — csak hogy az új aéra s különösen a mi irányadó köreink- és egyéniségeinknek lényeges jellemvonása, hogy amazoktól eltérőleg czifra theoremák és haszontalan memorandumok fölhalmozása helyett rögtön a tettek mezejére lépnek, s midőn elítélik a mi a múltban rossz, mindenütt jóval igyekszenek feledtetni, pótolni, helyre-
űtni azt.

A pénzügyér ur exposéjában is a múlt hibáinak leplezetlen föltárása mellett szintén nem azt leljük per longum et latum fejtegetve, mit kellene, mit volna hát célszerű tenni? hanem végtelen láncolatban és genialis tervezéssel az van elbeszélve, a mi már megtörtént, a mi már tény.

Ehhez természetesen hozzáfér a józan bírálat dicsérete vagy megrovása, de olyan pontra egyre sem bukkanunk benne, melynek elfogadható mentsége nem lenne.

A főkérdés itt, melyet taglalni lehet, természetesen az: az államjavak in statu quo, vagy — az eladásukból befolyó tőke jövedelmezne-e többet az országnak?

In principio et theoria mi is azt valljuk, hogy a tőke bizonyosabb, gazdagabb, kényelmesebb, — mert egyszerűbb kezelést igénylő jövedelmi forrás, de alkalmazni a tant kivételes helyzetünknel fogva most még nem óhajtjuk.

Egy az, mert osztjuk a ministeri felfogást, mely az elhanyagolt, rossz karban levő birtokért nem remél jutányos vételárakat;

más az, hogy — a közvagyonot képező tőkék a nemrég multban sok oly csonkulást szenvedtek, milyennek a magyar szent korona javaiért várható összeget kitenni nem óhajtjuk, biztosítva ilyen pedig ellen csak akkor tudandjuk, mikoron — s ezt a jövő országgyűlésen régi számarányát okvetlen visszanyerő Deákpárt győzelme eszközlendi, — a „haza bölcsének“ remekműve: az új államrend megingathatlan mély gyökeret fog verni.

Ellenben semmi, vagy csak ély hasznót-hajtó jószágokon jó lesz túladni, a mint vevő akad. Azok bizonyos kár; ezek — az időjárás szeszélyeitől függő, tehát bizonytalan, — a mellett az ellenőrzés complicált módozatai miatt egyuttal nagyon alkalmatlan jövedelemforrások.

De hadl beszéljen hát helyettünk maga a jeles mű, melynek lényegét, s a közvéleményt jótékonyan tájékozni hivatott és alkalmas fő mozzanatait itt veszi az olvasó.

P. E.

A korona- és kincstári uradalmak területe.

Két éve mult, mióta Lónyay ur a pénzügyministeri tárczát kezeli. Ezen két év alatt, mint maga mondja, s mint az egész világ tudja, a közjogi kérdések megoldásán kívül még számos más nagyfontosságú ügy elintézésének gondjai nehezédtek a magyar felelős kormányra.

„A közös költségek viselésének aránya, az államadóssági járulék, a vám- és kereskedelmi szerződések iránti egyezmények, különösen pedig a létező közterhek törvényesítése és a kezelési szabályok megállapítása, az államjövödelmek biztosítása és némely adónemre nézve reformok javaslatba hozatala és keresztülvitele s az egész pénzügyi szolgálatnak a hivatalos nyelv igényehez alkalmazott átalakítása alig engedtek elegendő időt s kellő gondot fordítani az államvagyonnál szükséges intézkedések életbe léptetésére.

„Azonban az elmúlt két év folytán szerzett tapasztalatok és életbe léptetett intézkedések eredményei megmutatták az utat, melyen tovább haladva el lehet érni azon czélt, hogy a magyar államvagyon gyümölcsöztetése lépcsőzetesen és okszerűleg fejlesztve és biztosítva, meghozza azon jövedelmet, melyet annak valódi értéke után várni lehet.“

Az államjavak a magyar szent koronához tartozó országokban álnak :

- a) A korona- és kincstári uradalmakból, melyek a gazdálkodási ágazatok szerint ismét mezőgazdasági, erdőgazdasági és ménes-nevelő uradalmakra oszlanak.
 - b) A kincstári bányászatot képező vagyonból, és végre
 - c) az államépületekből.
-

A korona-uradalmak kiterjedése, a gödöllői kor. uradalmat is beleszámítva, tesz összesen 147.147 cat. holdat; ide nem számítva a tiszai koronai kerület mintegy 30 □ mértföldnyi területét, mely még per alatt áll.

A kincstári uradalmak területe 1.245,884 cat. holdat tesz, melyből azonban 194.381 cat. hold, t. i. a nagy-kikindai uradalom, örök-bérbe van adva.

A bányászati erdőuradalmak területe 1.302,880 cat. hold.

A kereskedelmi ministerium kezelése alatt álló bábolnai, kisbéri és mezőhegyesi, ménesnevelésre használt uradalmak kiterjedése 46.007 cat. hold.

Az erdélyi államuradalmak területe — amennyire a hiányos felmérés szerint kiszámítható — 485.530 cat. holdat tesz, ide nem számítva az elzálogosított államjavakat, melyek területét mintegy 197.197 cat. holdra lehet tenni.

A horvátországi két uradalom területe 75.921 cat. hold.

A határörvidéki erdőségek tesznek 1.194,300 cat. holdat. Az összes magyar államvagyon kiterjedése tehát 4.694,866 cat. holdra vagyis körülbelül 470 □ mértföldre tehető, a mi az összes magyar államterületnek mintegy tizenketted részét képezi.

Ezen államjavak, gazdasági szempontból, a birtokok természetéhez képest mezőgazdasági és erdőgazdasági uradalmakra oszthatók. Az elsők közé a szorosan vett földművelésre alkalmas területek, u. m. szántóföldek, rétek, szőlők, legelők stb. tartoznak, s az összes államjavak területéhez aránylag körülbelül úgy állanak, mint 1: 9-hez, a túlnyomólag nagyobb területet erdőségek képezvén.

Mezőgazdasági uradalmak.

A mezőgazdasági uradalmak területe 1867 előtt 412,709 cat. holdat tett, melynek öt évi átlagos jövedelme, a m. kir. ministerium megalakulását közvetlen megelőző öt utolsó évből t. i. 1862—1866-ig, csak 1,464,970 ft volt.

Midőn Lónyay ur a m. kir. pénzügyministerium vezetését átvette, első feladatának tekinté ezen csekély jövedelem okát megvizsgálni, s felismervén a létező hiányokat, ezek megszüntetését minél előbb eszközölni.

A gazdálkodási rendszer, mely az államjavak kezelésére nézve a m. kir. ministerium megalakulását megelőző korszakban fennállott, egészen eltérő volt az 1848 előtti időkben divatozott rendszertől. Ugyanis, midőn 1848 előtt az urbéri munkaerőnek használata és a dézsma beszolgáltatása mellett az uradalmi birtokok nagyobb kiadás nélkül házilag voltak kezelhetők: a terjedelmesebb pusztákat kivéve, melyek régibb időkben is haszonbérbe voltak adva, az államvagyon is nagyobb részt házilag kezeltették. Ezen házi kezelés tekintetéből az összes államvagyon több rendbeli uradalmi igazgatóságokra, praefecturákra volt felosztva, melyek mellett a jogügyek vitele tekintetéből ugynevezett kincstári ügyészségek állottak fenn.

Az urbéri viszonyok megszűnte folytán azonban a gazdálkodási rendszernek is meg kellett változni; és így az 1850-ik évben az említett uradalmi igazgatóságok a kincstári uradalmi ügyészségekkel együtt meglettek szüntetve, az ugynevezett *fundus instructus* eladatott, és általánosan bérleti rendszer hozatott be; az összes államuradalmak kezelése a pénzügyi közegekre, illetőleg pénzügyi felügyelőségekre bízván.

Később 1863. évben az államuradalmak legértékesebb része a volt cs. kir. pénzügyministerium rendelete folytán a bécsi nemzeti banknak adatott által; de 1866-ban az állam a bécsi nemzeti banknál lévő tartozásainak nagyobb részét törlesztvén, azok az akkori cs. kir. pénzügyministerium kezelése alá ismét visszakerültek.

Ezen csekély jövedelem okát a minister úr egyrészt a felállított egyoldalu gazdálkodási rendszerben, másrészt pedig ezen rendszer hiányos alkalmazásában, keresztülvitelében és kezelésében találta. Ezen gazdasági rendszer keresztülvitele, illetőleg az államjavak kezelése a pénzügyi felügyelőségekre, tehát oly hatóságokra bízott, melyek hivatásuk és rendeltetésüknél fogva más térre lévén utalva, az államjavak nagyfontosságú vezetését csak mellékes kötelességnek tekintették. A birtokrendezések, tagosítások, s legelőelkülönítések tekintetében majd semmi lépés nem történt, holott azok nemcsak a jövedelememelkedésre, hanem a tőkevagyon gyarapodására is lényeges befolyással bírnak. Az intézkedő hatóságok a birtokjogi és gazdasági helyi viszonyokat közelebbről nem ismervén, a bérletkiadásoknál a kincstárra nézve káros szerződések kötöttek, s az alkalmazott hivatalnokok szakértők nem lévén, a létező hibákat és visszaéléseket sem felismerni, sem megszüntetni nem tudták, a régiék folyvást fennmaradtak, sőt újakkal szaporodtak. A bérleengedések napi renden voltak, az activ követelések érvényesítése nagyjából eszközlhető nem volt, a bérhátralékok nöttön nöttek, úgy hogy az, az 1866. év végével = 9,491.168 fírtá és 69 kr-ra emelkedett. Ezen hiányokat összevéve, nem

esoda, ha az államjavak jövedelme a helyett hogy emelkedett volna, évről évre csökkent.

Lónyay úr okszerűbb kezelési rendszer behozatala végett szakembereket nevezett ki, kik a viszonyokat a helyszínén kellőleg tanulmányozván és felismervén, czélszerű intézkedések iránt javaslatokat tettek.

A jelentések arra indították a minister urat, hogy az államuradalmak kezelését a pénzügyi felügyelőségek köréből elvegye és álladalmi jószágigazgatóságokat állítson fel.

Tíz jószág-igazgatóság állíttatott fel, és pedig: Ó-budán, Diósgyőrött, Hradeken, Ungváron, Pécskán, Temesváron, Lippán, Zomborban, Kulán és Csatádon, a bányászati erdőuradalmnak szakértő erdészek kezelése mellett a bányagazgatóságok alatt maradván.

Az igazgatóságok élére ahhoz képest, mint a területöket képező uradalmakban mezőgazdasági vagy erdőgazdasági érdekek birnak nagyobb fontossággal, szakképzett igazgatókat igyekezett állítani, kik is a vezetősökre bizott uradalmak kezelése és jövedelmezése tekintetében a mulasztások vagy hibás intézkedések folytán a kincstárt érínthető károkért személyes felelősséggel tartoznak. A szorosabban vett mezőgazdasági jószág-igazgatóságok: az ó-budai, pécskai, temesvári, zombori, kulai és csatádi; az erdőgazdasági jószágigazgatóságok pedig a hradeki és lippai.

A diósgyőri és ungvári igazgatóságnál az ipargazdász, illetőleg bányászati érdekek voltak inkább tekintetbe véve. Diósgyőrazon szerencsés körülménynél fogva, hogy ott nevezetes fatermelésen kívül egyszersmind köszén és vasérc is találatik, és a vasuti hálózat kiépítése folytán egyenes összeköttetésbe jön a gömöri vasiparvidékkel, ipargazdászatra különösen hivatva van: minélfogva ezen uradalomban egy külön vasgyár felállítására történtek a szükséges intézkedések, mely nem sokára nevezetes haszonnal meg fogja kezdeni működését.

Az ungvári uradalom több évre terjedő bérletbe volt adva oly bérlőknek, kikkel a kincstár a bérleti szerződés hibás szerkezete folytán peres vitában állott. Miután ezen uradalom nagy kiterjedésű erdeiben oly nevezetes kincs rejlik, melynek értékesítése az ungvár-esapi mellék vasutvonal kiépítése által teljesen biztosítható s ezáltal ezen uradalom jövedelme, melyet eddig csak támogatással lehetett fentartani, nevezetesen emelhető: a bérlőkkel kedvező feltételek mellett kiegyezett a minister, és így, ha a közlekedést közvetítő ungvár-esapi vasutvonal a Tiszáig elkészül, a mennyiben az erdők jobb kihasználása végett a szükséges beruházások tétele fennakadást nem szenvedend, ezen uradalom is, mint ipargaz-

dászatra kitünően alkalmas, rövid idő múlva nevezetes jövedelmet fog ki-mutathatni.

Az államuradalmak gazdasági elmaradása mellett tekintetbe véve azon kedvezőtlen körülményt, hogy a bérhátralékok tetemesen felszaporodtak, az activ követelések behajtása érvényesíthető nem volt, a tagosítások, birtokrendezések tárgyában majd semmi lépés nem történt, a függő peres kérdések teljesen elakadtak, általában az államuradalmakat érdeklő jogügyek, melyek a kincstárra nézve igen gyakran életkérdések, nagyon elhagyatott helyzetbe jutottak: ezen jogügyek kellő ellátása végett szükségesnek látta a minster, a tiz álladalmi jószágigazgatóságnál az államuradalmi ügyészségeket ismét felállítani, s jóllehet szervezésük csak az ntóbbi időben létesítettett, mindamellett az államuradalmak jogügycinek kezelése máris észrevehető lendületet mutat, s a kinevezett uradalmi ügyészekre általában a jogügyek pontos és törvényszerű vezetéseért, valamint mulasztásaik és hiányos vagy törvényellenes intézkedéseik folytán a kincstárt érhető károkéért a személyes felelősség kiterjesztetvén, ezen intézkedés várt eredményének sikerén kételkedni nem lehet.

Intézkedések tétettek az iránt is, hogy minden egyes uradalomra nézve egy birtokkönyv létesíttessék, mely magába foglalja az uradalom helyszini leírását, a birtok alkatrészeit, a talaj minőségét és termőképességét, az égálji viszonyokat, a helyi gazdasági körülményeket, a piaci árakat, termelési költségeket, közlekedési összeköttetéseket, terményszállítási és kereskedelmi viszonyokat, a birtokterület részletes kimutatását, művelési ágak szerinti felosztását, és a gazdálkodási rendszer módját, továbbá a birtokrendezésre, tagosításra és legelőelkülönítésre vonatkozó függő kérdéseket, azok állásának alapos kimutatását és akadályainak felderítését, a birtokrendezési hivatalok szervezetét és besztását, a birtok jövedelmét a legközelebbi mult 10 év alatt és jelenben, részletenkint jövedelmi források szerint és községenkint kitüntetve, a bérleti és telepítvényi rendszer átvizsgáltatását, előnyeinek és hátrányainak kiemelésével, az erdők kezelését, a legelők, az épületek összeírását, állapotát és kihasználását, a kegyuri terheket, nyugdíjakat, adókat, bérhátralékokat és azok okait, végre a teendő intézkedések és javaslatok elősorolását, valamint azon eszmék kifejtését, melyek az uradalom kezelésére, rendezésére és jövedőbeli jobb jövedelmeztetésére nézve hivatalos okmányok és a helyszinén szerzett tapasztalatok nyomán követendő irány végett elfogadhatók.

Eddig már 21 uradalomban létrehozattak a szükséges reformok, mely uradalmak e következők: Diósgyőr, Tokaj, Pécska, Ménes, Tót-

várad, Lippa, Lugos, Rékás, Facset, Sz.-András, Denta, Csatád, Szőreg, Nagy-Becskerek, Párdány, Szántova, Baracska, Apatin, Kis-Sztapár, Kula és Palánka, összesen 737,820 cat. holddal, s évi tiszta jövedelmök 1.764.767 forint 28 krral van előszámítva.

A mezőgazdasági uradalmak jelenlegi kiterjedése 437.673 cat. hold, ide nem értve sem a házi kezelés alatt álló gödöllői uradalmat, melynek kiterjedése 12.445 cat. hold, sem pedig a három ménesnevelő uradalmat.

Az elősorolt uradalmak közül, a termőértéket illetőleg az első helyet a pécskai uradalom foglalja el, mely 94,317 cat. hold szántóföldön egy tagban, a talaj kitünő minőségénél fogva, mindenféle nemes gazdasági növény termesztésére alkalmas. Szintén kitünő minőségűek a szőregi, nagybecskereki, dentai, szentandrásai és apatini uradalmak, valamint a rékási uradalom is, melynek nagy része a Temes folyó és Béga csatorna közt vonulván, kevés költséggel öntözhetővé tehető.

Ezen mezőgazdasági uradalmak 1867-ben, az érintett intézkedések életbeléptetése után azonnal, 3,071.603 ftot jövedelmeztek. 1868-ban e jövedelem 3,112,758 ft-ra emelkedett, míg 1862–66-ig a tiszta jövedelem átlag csak 1,464,970 ftot tett.

1. Az egyes uradalmak a holdankénti tiszta jövedelemre nézve nevezetesen eltérnek egymástól, ugyanis a

pécskai	uradalomban	10	frt 75	kr.
kulai	"	13	" 70	"
apatini	"	9	" 6	"
ó-budai-visegrádi	"	9	" 94	"
csatádi	"	5	" 69	"
szőregi	"	5	" 85	"
dentai	"	4	" 40	"
szentandrásai	"	4	" 64	"
nagybecskereki	"	3	" 63	"

tiszta jövedelem esik egy cat. holdra, mely különbség oka nem azon körülményben keresendő, mintha a kevésbé jövedelmező uradalmak nem bírnának oly kitünő minőségű talajjal, mint a nagyobb tiszta jövedelmet feltüntető uradalmak; hanem mivel azokban a régi haszonbéri szerződések még érvényben lévén, a már megkezdett czélszerű intézkedéseket ott még életbe léptetni nem lehetett.

A felmutatott eredmény fényes bizonyossága annak, hogy mindazon intézkedések, melyeket Lónyay ur az államjavak kezelésére nézve tett, megfelelnek a kívánt czélnak. A javak jövedelme Lónyay úr kezelése alatt száz perczenttel emelkedett.

Az elősorolt uradalmakban 82,801 holdnyi oly terület van, mely

semmi jövedelmet sem hajt, ezeknek tehát a pénzügyminister úr eladást javasolja, mire nézve törvényjavaslatot is mellékel az előterjesztéshez.

A további javaslatok közül, melyeket a minister ur tesz, figyelemreméltó az, mely a szőrványos erdők kivágásáról, és a birtokrendezési perek keresztülviteléről szól.

Gazdászati viszonyaink közt az erdőuradalmak jövedelmezése a legkedvezőbb viszonyok és legokoszerűbb gazdálkodási rendszer mellett sem mérkőzhetik a mezőgazdasági uradalmak jövedelmezésével; minélfogva az államjavak jövedelmének emelése tekintetéből nem lenne tévesztett intézkedés a mezőgazdasági uradalmak területének nagyobbítása. S miután az államjavak területének $\frac{8}{9}$ -ed részét erdőségek képezik, megvizsgáltatta a minister úr a magyarországi államerdőségeket azon célból, mennyi terület van azokban olyan, mely a fatermelés szempontjából csökkentése nélkül, mezőgazdasági területté lenne átalakítható? A vizsgálat eredményéből az tűnt ki, hogy az irtás alá vehető erdőterületek kiterjedése, melyek szőrványosan találtatnak és mind fekvésükre, mind talajuk minőségére nézve, a legkitűnőbb minőségű mezőgazdasági területekkel egyenlők, 100,000 cat. holdra rúg.

A mezőgazdasági uradalmak területének nagyobbítására nem csekély befolyást fog gyakorolni a birtokrendezési perek szerencsés keresztülvitele is, melyet a megoldandó feladatok egyik legfontosabbikának tekint. Míg ugyanis a magánbirtokosok által birt területek legnagyobb részében az elmúlt években a birtokrendezések és tagosítások a legnagyobb sikerrel vitettek keresztül, annyira, hogy jelenben, kivéve Erdélyt és Magyarországon hegyesebb vidékeit, alig van község, melyben a tagosítás és birtokrendezés vagy barátságos egyesség, vagy per útján végre ne volna hajtva, mi által a nemzetgazdászati fejlődés és földművelési ipar felvirágzása nagy lépés történt: addig a kincstári uradalmakat illető birtokrendezési perekben az előbbi időkben igen kevés történt.

Hogy e tekintetben mily állapotban vannak a kincstári uradalmak, meglátszik abból, hogy az összes államuradalmakban csak 74 községben vitetett keresztül a birtokrendezési per; azonban ezek közül is csak 27 községben fejeztetett be teljesen a végrehajtás, míg 27 községben a per végrehajtás alatt áll és 22 községben a végrehajtás ugyan megtörtént, de még hitelesítve nincsen.

Ezenkívül 119 községben az előmunkálatok folyamatban vannak; 59 községben a rendezés következtében az egyességi munkálatok folynak; 7 községben ítélet alatt áll a rendezési per; 95 községben végre a birtokrendezés még meg sem kezdetett.

A már megtörtént előmunkálatokból amennyire következtetni lehet, az államjavak a birtokrendezések folytán nevezetesen fognak szaporodni, ugyanis:

a pécskai	uradalomban	5,991 hold,
a ménesi	"	7,500 "
a szántovai	"	7,451 "
az apatini	"	4,845 "
a kis-sztapári	"	13,060 "
a kulai	"	16,384 "
a palankai	"	11,865 "

összesen 67,091 holddal.

Ezenkívül az ungvári, ó-budai, visegrádi, diósgyőri és tokaji uradalmakban szintén jelentékeny földmennyiség fog a kincstár birtokába jutni.

A mezőgazdasági uradalmak területe az érintett intézkedések keresztülvitelével 520,963 holdra emelkednék, mely terület után a czélbavett gazdálkodási rendszer életbeléptetése mellett, az elmúlt két évi tapasztalat szerint négy millió forint tisztá jövedelmét lehet remélni.

Az eddigiekben előadta Lónyay ur a mezőgazdasági államuradalmak kiterjedésére valamint a kezelő hatóságok szervezésére és berendezésére vonatkozó intézkedéseket. De — mint mondja — ezek magokban véve még nem elegendők a kívánt czél elérésére, mely más nem lehet, mint a kezelés alatt lévő államjavak tőkeértékének megfelelő jövedelem biztos előállítása.

Ezen intézkedéseket okszerű gazdálkodási rendszer egészítheti ki, mely józan mezőgazdasági szintre mint nemzetgazdasági elvekből kiindulva, a létező viszonyok és körülmények tekintetbe vételével, a kincstár érdekeit megőrzi és biztosítja.

„Régi tapasztalatok nyomán elismert tény, hogy a legkedvezőbb gazdasági eredményt azon középirtokosok képesek felmutatni, a kik gazdaságukat magok vezetésén, mind azon intézkedéseket, melyektől a siker függ, a kellő időben vihetik keresztül; míg a sikerre vezető gazdasági intézkedések gyors és a kellő időben eszközzendő keresztülvitele nagyobb területű gazdaságokban házi kezelés mellett, nem létesíthető, mivel a végrehajtás iránt nem mellőzhető formasságok megtartása miatt, a kedvező idő és alkalom akkorra gyakran elmúlik, midőn a különben czélszerű intézkedés fogamatba vételét meg lehet kezdeni. A nagy kiterjedésen kívül van még egy más lényeges nehézség, mely jelenben a mezőgazdasági államuradalmakra nézve a házi kezelés behozatalát lehetetlenné teszi, ugyanint ezen uradalmakban a kellő gazdasági épületek és az ugymondott fundus instructus hiánya, s ezek beszerzése és felállítása, milliókra menő

befektetést venne igénybe, melyet az ország jelenlegi pénzügyi viszonyai alig bírhatnának meg.“

Ennélfogva a minster ur nézete az, hogy kivéve a gödöllői uradalmat, melynél több fontos ok szól a házi kezelés megtartása mellett, ámbár a dolog természete szerint így nem mutathat elő ezen uradalom oly fényes eredményt, mint bérbe adva felmutathatna, az államjavak összes mezőgazdasági területére nézve hosszabb tartamra szóló bérrendszer létesítendő.

„Ezen bérrendszernek azonban — mondja Lónyay ur — a kincstár érdekeit szintugy, mint a létező viszonyainknak és körülményeinknek megfelelő mezőgazdasági elveket tartva szem előtt, az iránt kell kezességet nyújtania:

- a) hogy az államjavak bérbevett területének jövedelme jó és rossz években egyiránt biztos legyen;
- b) hogy a követendő gazdálkodási rendszer által a föld termő ereje lehetőleg kiméltessék; végre
- c) hogy a bérjövedelem az elkerülhetetlenül bekövetkezendő birtokérték és földjövedelem növekedésének arányához képest folytonosan emelkedhessék.

„Az első czélt, t. i. a jövedelem biztosságát az által lehet elérni, ha hosszabb tartamra terjedő bérleti rendszer lép életbe.

„A tapasztalás ugyanis azt bizonyítja, hogy rövidebb tartamu, 3—6 évi bérleteknél a bérjövedelem bizonytalanságnak van kitéve, mivel a bérleti időszak folyama alatt fordulhatnak elő egymásután mostoha évek, mint ez épen az utóbbi időben 1863-tól—1865-ig történt, a midőn a rövid idejű bérlők, haszinto nyilván ki van is kötve a haszonbéri szerződésben, hogy elemi csapások miatt bérleengedésnek helye nincsen, bérfizetési kötelezettségüknek eleget tenni képtelenek, s a bérbeadó tulajdonos várt jövedelmétől elesik. Ily rendszer tehát az államot, mint bérbeadó tulajdonost, a jövedelem bizonytalanságon kívül esetleges veszteségeknek is kitéhetné.

„Ellenben, ha a bérbeadás hosszabb időre, például 20 évre történik, a bérlők az időközben előforduló mostoha évek súlyát könnyebben viselhetik, miután remélhető, hogy 20 év leforgása alatt, a kedvezőtlen évek csapásai által szenvedett kárt a kedvező évek áldásai fedezni fogják. A hosszabb tartamra szóló bérrendszernek ezenkívül még az a hatása is van, hogy miután a bérfizetés elmulasztása a haszonbéri szerződés felbontását vonja maga után, a bérlők a jövőben remélhető haszon végeit a kötelezett fizetéseket biztosabban fogják magukra vállalni, és a fizetéseket pontosabban teljesítik.

„A második feltételt, t. i. hogy a bérleti rendszer mellett a föld termő erejében lehetőleg kiméltessék, csak azáltal lehet elérni, ha a bérlet hosszabb időre terjed és a kincstári birtokoknak tömeges nagy birtoktestekbeni eladása egészen kizáratik és az alhaszonbérlet megtiltása mellett a kincstári nagyobb birtoktestek oly területekben adatnak ki, a milyen a józan gazdálkodás folytatására leginkább alkalmas. E tekintetből legezelszerűbbnek mutatkozott a bérleteket 200—1000 holdig terjedő birtokrészekben 20 évre kiadni; mert azon körülménynél fogva, hogy a bérletet alhaszonbérbe adni nem szabad, és hogy a bérlő azt 20 évig használja, a bérlőknek érdekei azonosíthatnak a tulajdonos kincstár érdekeivel. A bérlő igyekezni fog, hogy a hosszú évek során használatára bocsátott földet ki ne zsarolja, hanem hogy azt akép művelje, miszerint a birtok a bérlet később éveiben is biztos sőt emelkedő jövedelem forrását képezze. Azonkívül a bérleti feltételek arra fogják őt szorítani, hogy a takarmányművelésre kellő gondot fordítson, és azt a birtokon használja fel; hogy a bérleti birtokon lakjék, a bérleti birtokot saját erejével művelje és a bérleti terület arányához képest elegendő haszonmarhát tartson. Ezek mind oly feltételek, melyek gondos felügyelet mellett lehetővé teszik, hogy a bérlő mintegy kényszerülve legyen okszerű gazdálkodást folytatni.

„De még egy más körülmény is szól különösen a mellett, hogy az államjavak mezőgazdasági területei ily hosszabb időre szóló és a tömegesebb terjedelmet kizáró bérletekre osztassanak.

„Ugyanis a tapasztalásból tudjuk, hogy a legdúsabb talaju területek is kellő hasznót csak úgy hajtanak, ha azok a kellő gazdasági épületekkel fel vannak szerelve, mely körülmény arra fogja indítani a bérlőket, hogy a hosszabb bérleti idő alatt szükséges gazdasági épületeket állítsanak.

„Mennyire emeli a bérletet épületekben a kellő és okszerű gazdasági felszerelés, mutatja éppen a pécskai uradalom, melyben az épületekbe lett befektetés 1.200,000 frtnyi értéket meghalad. Mely befektetés bizonyára nevezetes tényező volt arra, hogy ezen uradalom az államuradalomak közt aránylag legnagyobb jövedelmet hoz. Kíváncsinos tehát, hogy az uradalom elegendő gazdasági épületekkel láttassanak el; mit azonban a kincstár maga nem eszközölhet; mert, ha a kincstár az ily hosszabb idejű bérleteket, egyszerre a szükséges gazdasági épületekkel felszerelni akarná, ez több millió forintot venne igénybe. De éppen a behozandó bérrendszer fogja eredményezni, hogy a bérleti területek a kincstár terhelhetése nélkül a kellő gazdasági épületekkel elláttassanak azon számítás alapján, miszerint a bérlők, önmaguk érdekében, hogy a hosszabb bérleti időtartam alatt a bérleménynek kellő hasznát vehessék, a bérbirtokot egyszersmind

a szükséges gazdasági épületekkel is fel fogják szerelni; miután a szükséges és czélszerű gazdasági épületek néhány év elforgása alatt vissza szokták téríteni a befektetett építési költségeket: és így a kincstár az első bértartam leteltével a bérbirtokot, minden érezhető készpénz kiadás nélkül, kellő gazdasági épületekkel ellátva veszi át; s habár a bérlő, az építkezési költségek viselése miatt az évenként fizetendő haszonbér megállapításánál némi kedvezményben részesülne is, a kincstárra nézve az ezen kedvezményből származható hiány bőven lesz pótolva az által, hogy a következő bérszerződés-kötéskor a gazdasági épületekkel kellőleg felszerelt bérbirtok a kincstár előnyére kedvezőbb feltételek alatt lesz kiadható.

„Kétségtelen előnye ezen bérrendszernek az is, hogy miután az épületfentartási költségeket jövőre a bérlők viselendik, haszinto jelentéktelenek is a létező kincstári gazdasági épületek, mégis ezeknek tatarozása és jó karban tartása évenként 100.000 frtnál többet igényel, mely kiadások fedezésétől jövőre a kincstár meg fog kiméltetni.

Kétségtelen tehát, hogy ha a miniszter által felállított bérrendszer kellő következetességgel keresztülvitetik; a birtokoknak gazdasági épületekkel való felszerelése és az épületek jó karban tartása mind a bérlőnek, mind később magának a kincstárnak nevezetes hasznára fog válni.

Azon cél tehát, hogy az államvagyon bérbeadva zsaroló gazdasági rendszernek ki ne tétessék, sőt inkább, hogy e rendszer mellett a bérbirtok termő és haszonvételi értékben gyarapodjék, hosszabb időtartamra szóló és mérsékelt kiterjedésű bérletek felállítása által érhető el.

A harmadik cél végre, hogy t. i. a hosszabb tartamra szóló bérrendszer részesítse a kincstárt azon haszonban, mely a bérbirtok tőkeértékének és jövedelmének időről időre bekövetkező emelkedéséből származik, az által érhető el, hogy a bérbeadandó uradalom területe felosztván, mérsékelt kiterjedésű (200—1000 hold) bérletekre, az egyes bérletek időszaki kiadása akképzőzöltség, hogy a bérletekre felosztott uradalmi területeknek, 20 év elforgása alatt, minden évben $\frac{1}{20}$ = egy huszad része kerüljön új bérbeadás alá.

Ezen rendszer keresztülvitele kezdetben bizonyos nehézséggel jár ugyan, miután a kiosztandó béreményeknél a bérleti időt akképző kell beosztani: hogy azon uradalmaknak, melyek egyszerre kerülnek bérbeadás alá, ugyanazon időben $\frac{1}{20}$ -ad része 20, másik $\frac{1}{20}$ -ad része 19, harmadik $\frac{1}{20}$ -ad része 18 évre, és így tovább, míg az utolsó $\frac{1}{20}$ -ad része csak 1 évre adathatik bérbe; valamint azon uradalmaknál is, melyek jelenleg bérben lévén, csak a régi haszonbéri szerződés lejártával részletenkint kerülhetnek új bérbeadás alá, a felállított bérrendszer keresztülvitelében,

ennek a 20 évi bérforgandóságot illető elve szintén szorosan megtartandó.

Ha tehát, mint az eddigi tapasztalás nyomán biztosan remélhető, a bérhírtokok értéke és jövedelme évről évre növekedik, ezen növekedésben az állam is folyvást részesülni fog, miután az összes mezőgazdasági területnek évenként csak $\frac{1}{20}$ -ad része fog új bérbeadás alá kerülni.

De nevezetes előnye ezen bérrendszernek még az is, hogy egyszerre sok bérlet nem adatván ki, hanem az összes bérleti területeknek csak $\frac{1}{20}$ -ad része: az ajánlkozó bérlők közül a kincstár annak adhat elsőbbséget, a ki a szakképességen kívül az anyagi és erkölcsi kellékek iránt leginkább képes megnyugtató biztosítékot szolgáltatni; holott ha az összes terület jönne egyszerre bérbeadás alá, a kellő verseny hiányában, a kincstár sem oly biztos bérlőkre, sem oly magas bérjövdelemre nem számíthatna.

Nevezetes előnye végre ezen rendszernek még az is, hogy miután a minister által kiadott rendelet értelme szerint minden újabban kiadandó bérlet, a bérlet kezdetét egy évvel megelőzőleg, a vállalkozni akaró bérlők szabad versenyre végett, nyilvánosan közhírré tétetik; a bérleti ajánlatok beadása pedig nem egyedül az álladalmi jószágigazgatóságoknál, hanem bármely pénzügyigazgatóságnál, vagy a ministeriumnál is megtörténhetik: ez által mind az összejátszásnak, mind pedig a netáni kedvezések gyakorlásának lehetősége ki van zárva. Másrészt pedig, miután az ajánlkozók közti választás azok vagyoni állása, tevékenysége, tapasztalt képessége és szakképzettsége szerint a kincstár számára fen van tartva: óvatos és gondos eljárás mellett, remélteni lehet, hogy rövid idő múlva sok értelmes, s elegendő kezelési tőkével és hitellel rendelkező földműves fog a kincstári birtokokon letelepedni; ami amellelt, hogy az állam jövedelmét növelendi, első alapját fogja megvetni egy értelmes, igyekező és virágzó bérlő-osztály keletkezésének, mely földművelés tekintetében nálunknál előrehaladottabb más országokban a közvagyonosodásnak és közművelődésnek egyik nevezetes tényezője, de mely Magyarországon még a művelhető területhez aránylag nem fejlődhetett.

Miután feladat: az államjavakat a tökeerő kimerülése nélkül a lehető legnagyobb jövedelemre emelni, ezen nagyobb bérletek mellett, czélszerű intézkedésnek véli Lónyay ur kisbérleteket is létesíteni; és pedig azon helyeken hozta javaslatba és léptette életbe a kisebb 5 holdig terjedő bérleteket, a hol a kincstár nagyobb területeket bír népesebb, különösen oly községek körül, hol a vállalkozó szellem kifejlődött, hol

gyár-üzlettel foglalkozó népesség lakik, vagy ahol a létesítendő csatornák környékén a kisebb területek művelése is haszonnal tűzhető.

E rendszer a pécskai uradalomban már életbe van léptetve.

Ezen uradalom egész területe tesz az erdőséggel együtt a helyben szokásos 1100 □öles holdakban 151,157 holdat; ebből 69,651 hold nagy bérletre van beosztva, és 99 haszonbérelő család által műveltetik.

Kisbérletekre egyelőre 8503 hold van beosztva.

Ezen kívül ezen uradalomban még a régebbi időben 21 telepítvényi község állítottott fel, mely intézkedés ezen uradalom nagyobb jövedelmezését nevezetesen előmozdítja. Ezen 21 telepítvényi község bérletében levő összes terület tesz 57,163 holdat, s használja 3488 család mintegy 25,000 lélekszámmal.

Ezen gazdálkodási-rendszer következetes keresztülvitele az államvagyon jövedelmének folytonos és biztos növekedését eszközözlendi. A létező viszonyaink közt más rendszert nem is lehet választani, mely kedvezőbb eredményekre jogosult reményt nyújthatna.

„Mielőtt áttérnénk az erdőgazdasági uradalmak iránti intézkedések előterjesztésére, folytatja a miniszter ur, kötelességemnek ismerem az államuradalmakban létező és létesítendő telepítvényi kérdést megemlíteni.

„Elméletileg tekintve ezen kérdést, tagadhatatlan, hogy a nagy kiterjedésű birtokok csak akkor kezdenek kellőleg jövedelmezni, ha a földek okszerű művelésére elegendő munkaerő áll rendelkezésünkre. Mindenütt, ahol a népesség szaporodik, az előbb csekélyebb értéket képviselő földbirtok bece emelkedik, a munkáskezek által kifejtett szorgalom folytán a termelés szaporodik és általában el lehet mondani, hogy a népesség arányától függ nagy részben a földnek értéke, kivált ha a kellő közlekedési eszközök sem hiányoznak. Üdvös volt tehát az elmúlt időkben létesített azon intézkedés, midőn a kincstári nagyobb kiterjedésű pusztákon, különösen dohányművelés tekintetéből számos telepítvény állítottott fel.

„Kétséget nem szenved, hogy vannak a kincstárnak számos erdő uradalmi, a hol a munkaerő hiányában azokat kellőképpen értékesíteni alig lehet; de vajon azon nevezetes és nagyértékű mezőgazdasági uradalmakban, melyek, mint a fentebbiekben láttuk, a jövedelmezés jelentékeny fokán állanak, s a hajdani telepítések folytán, kiterjedésökhöz képest elég népesek, czélszerű volna-e újabb telepítvényeket és telepítvényi községeket állítani? oly kérdésnek tekintem, melyre a telepítvényi rendszernek, valamint az említett uradalmak gazdasági, népességi és egyéb helyi viszonyainak bővebb tanulmányozása után, igen-nel válaszolni aligha lehet.

A mezőgazdasági államuradalmakon és pusztákon 42 telepítvényi község van, 41.941 lélekszámmal, s mérsékelt évi haszonbérlet mellett bir-

nak 75.606 cat. holdat, mely köztük családonként 15—20 holdnyi bérresekben van kiosztva. A bérföld nem tulajdonuk.

A pécskai uradalomban 21 telepítvényi község van; 24.005 lélekkel.

Ezen kincstári telepítvényi bérföldek, a hivatalos számadások szerint: 1857—1866-ik évig, 10 évi átlag szerint jövedelmeztek 325,556 ftot, ennél fogva esik egy holdra 8 frt 28 kr. Ugyanazon uradalomban s ugyanazon időközben, a bérletföldek jövedelmeztek évenként 523,022 frtot, mi szerint esik egy holdra 9 frt 31 kr.

Ezen adatok bizonyítják, miszerint a pécskai uradalomban a földmíveléssel foglalkozó népesség elegendő; de másrészt bizonyítják azt is, hogy a nagyobb bérletekben kiadott földek nevezetesen több jövedelmet hoznak, mint a telepítvényesek által béreltek.

A magyar kincstári pusztákon összesen 42 telepítvényi község van 41.941 lakossal, melyek összesen bérelnék 75.606 cat. holdat; fizetnek évenként átlagban 492.681 frtot, vagyis holdankint 6 frt 55 $\frac{1}{2}$ krt; holott ugyanazon pusztai birtokokban a nagyobb bérletek alá eső terület tesz 109.363 holdat, melyért fizettetik évenként átlagban 895.015 frt, vagy is holdankint 8 frt 18 $\frac{1}{3}$ kr.

Ezen telepítvényi rendszer a mai viszonyok közt sem a kincstár érdekeit nem biztosítja, sem a telepítvényesek igényeit ki nem elégíti. Két lényeges hibája van: egyik az, hogy egyes életre való és szorgalmasabb telepítvényesekben a munkaöszön kifejlődését korlátozza; a másik, mivel a beköltöztetett telepítvényeket nem állandósítja, nem adván az egyes telepítvényeseknek érdeket, mely őket a kezelésük alá bocsátott földhez szorosabban kötné.

Azon 15—20 holdnyi bérbirtokrészlet, mely az egyes telepítvényes családok számára kihasznált, kisbérletnek sok, nagybérletnek pedig kevés. Jövedelme csak arra elég, hogy egy egyszerű földműves család életszükségeit fedezze.

„A telepítvényi bérbirtok csekély kiterjedésén kívül, van még más intézkedés is, mely a telepítvényesekben a szorgalom és munkaöszön kellő kifejlődésére hátrálólaga hat, t. i. a bérszerződésnek az egyetemleges jóállásra vonatkozó pontja. A munkabíróbb, egyéni hajlamánál fogva igyekezőbb és szorgalmasabb fél, fedezve látván életszükségeit, ámbár ereje és ideje engedné, visszavonul a munkától, mivel annak gyümölcseiben a dologkerülők is részesülhetnének. Ezek szintén csak azon mérvben látnak dolog után, a mint a bérbirtok meghozza a napi élet fentartására megkívántató czikkeket, semmit nem törődve azzal, hogy a kincstár irá-

nyában fogja-e vagy sem más ő helyettük a bérlői kötelezettséget teljesíteni.

„Mint fennebb említve volt, ezen 42 telepítvényi község kiterjedése 75.606 cat. hold, népességük pedig összesen 41,941 lélekszám; tehát túl-népeseeknek mondhatók, mivel egy □ mértföldre 5500 lélek esik. Ha pedig a telepítvényi község lélekszáma és azon mezőgazdasági uradalmak területe (281,064 c. h.) közt keressük az arányt, a hol ezek fekszenek, aránytalanságot, azaz népességhiányt ez esetben sem találunk, s az említett uradalmakban a telepítvényesek, beleértve a nagyobb bérlők szolgálatában álló cselédeket is, a mezőgazdasággal járó mindennemű munkát, idegen erő igénybe vétele nélkül könnyen végezhetnék; mégis ezen uradalmakban az ugynevezett nagybérlők, midőn a takarodás ideje bekövetkezik, a szomszéd vármegyéket kénytelenek napszamosokért felkeresni, sőt magok ezen bértelepítvényesek közt is akadnak oly kényelemkeresők, jöllehet a mezőgazdasági munkateljesítés rendeltetésük és hivatásuk volna, a kik gabonájokat részes aratóval takaríttatják.

„A létező telepítvényi rendszernek azon sarkalatos fogyatkozásán, mely a munkaüsztrőn szabad fejlődését gátolja, meggyőződésem szerint e következő intézkedések segítenének :

1. A bérszerződésekben az egyetemleges jótállás megszüntetése s e helyett a személyes kötelezettség életbe lép-tetése.

2. A szorgalmasabb, igyekezőbb és nagyobb munkaerővel rendelkező telepítvényesek számára t é r e n g e d é s, hogy szorgalmokat és munkaerejüket nagyobb kiterjedésű bérleteken érvényesíthessék.

3. „Az említett intézkedés maga után vonná, hogy a kevésbé munkás bértelepítvényesekből zsellérbértelepítvényesek keletkeznének; a mit részemről sem az államra, sem magokra ezen telepítvényesekre nézve káros dolognak nem tekintek, mivel ezek, mint részes aratók és napszamosok a nagyobb bérlőknél fel fogják találni munkájuk és szorgalmuk után a keresetet, mely életszükségeiket tisztességesen fedezni; míg másrésről a telepítvényi bérletek szorgalmas bérlők kezére kerülvén, a kincstár érdekei sem lesznek bizonytalanságnak avagy veszélynek kitéve. Ezen intézkedés csak az utat jelöli ki, melyet követve, mindegyik rendbeli telepítvényes azon téren érvényesítheti szorgalmát és munkaképességét, melyre hivatást leginkább érez magában. Az egyiket az életfentartási kötelesség, a másikat tán a nagyon keresésének ösztöne fogja a munkára serkenteni, míg lassankint felébred a munkakedv s minden kéznek akad tenni valója még azon községekben és vidékeken is, a hol eddig a termés jelentékeny részét munkabér fejében idegen napszamosok vitték el.

„Az uradalmi birtokok értékét kétségtelenül neveli az, ha munkás kezekben fogynak, hiszen, s mint fentebb a pécskai uradalom rendezésénél érintve, ezen kívánt munkásoktól leginkább a házas zselérekben fog keletkezni s ilyenek hogy keletkezhessenek, a kincstári uradalmak emelkedésének érdekében előmozdítani kötelesség. Ugyanazért a többször említett pécskai uradalomban, az illető kezelő tiszt utasítva lett, hogy közel a községekhez bizonyos nagyságu területet hasítottasson ki, mely annak idejében, 1 holdnyi belsőségben s ezzel egy tagban vagy hozzá közel 2 holdnyi külsőségben zsellértelkeknek lenne kiosztandó, a belsőséget házhelyül, a külsőséget pedig takarmánykertül használván.

Ezen alapon, t. i. egy holdnyi belsőség mellett két holdnyi külsőség, összesen három hold képezvén egy telepítványtelket, a jelenleg létező 42 telepítványi község rendezendő lenne, minden telepítványes család számára egy-egy ily telket jelölve ki, mely telkek a zsellér- szintugy mint a bértelepítványes családok által, ezekre nézve kedvező feltételek mellett, örökáron, mint tulajdonuk, megváltandók lennének s meggyőződésem szerint, ezen intézkedés által orvosolva lenne a létező telepítványi rendszernek azon lényeges hibája, mely szerint az a beköltöztetett telepítványek állandósításáról nem gondoskodott; holott az illető államuradalmakban a mezőgazdasági ipar emelésének érdeke hozza magával, hogy ezen eredetileg csak dohányművelési célból ideiglenesen telepített községek, a kezelősök alá bocsátott földekhez szorosabban kötve legyenek. De egyuttal a telepítványek körül kisbirtokok oly számban lennének kiadandók, hogy a szorgalmasabb és igyekezőbb telepítványesek több részleteket is hosszabb időre bérelhessenek.

„A fentebb felhozott adatokból kitűnik, hogy tekintve a mezőgazdasági államuradalmak mérsékelt kiterjedését, a 42 telepítványi község tűrhető népességét, ugyancsak ezek egymáshoz arányát, a mezőgazdasági államuradalmakban új telepítványok létesítésének szüksége, sem a kincstár, sem a nemzetgazdaság, sem a mezőgazdasági ipar emelésének érdekében fen nem forog; — ha a létező munkaerő mellett, a bérrendszer keresztülvitetik, a mezőgazdasági államuradalmak felvirágzását teljesen biztosítja. Ellenben célszerűnek vélem, hogy a feltűnőleg nagyobb kiterjedésű erdőgazdasági uradalmakban, ezek kellő jövedelmezésének előmozdítása végett, az arra alkalmas helyeken, új telepítványok állíttassanak fel; de a telepítványtelkek nagyságára és örökáron leendő megváltására nézve fentebb körvonalozott kedvezmény, ezekre is kiterjesztendő lenne.

Mindezen intézkedések létesítése végett mulhatlan kellék, hogy a törvényhozás beleegyezése kikérressék.“

Erdőgazdasági uradalmak.

A mezőgazdasági államuradalmak kiterjedése feltűnőleg csekély az erdőgazdasági államuradalmak kiterjedéséhez képest.

A magyar birodalom összes államerdőségeinek kiterjedése, ide értve a ménesnevelő uradalmi és a határörvidéki erdőségeket is, összesen 3,841.690 holdat tesz, melynek évenkénti hozzávetőleges fatermelési mennyisége 2,753.310 szabályölre számítható.

A) A magyar pénzügyministerium egyenes kezelése alatt áll:

	Terület cat. holdakban	Évi termelés öl
Az áll. jószágigazgatóságok felügyelete alatt:		
1) Magyarországon	635,390 ²⁶	267.840
2) Horvát-Tótországban	64.220	24.800
b) A bányagazgatóságok kerületeiben:		
1) Magyarországon	817.350	620.730
2) Erdélyben	485.530	283.540
Összesen a mr. p. ü. minist. kezelése alatt áll	2,002.490	1,196.910

B) A magy. keresk. ministerium kezelése alatt áll:

a) Kisbéren	2.800	2.100
b) Mezőhegyesen	1.400	1.800

C) A közös hadügyministerium kezelése alatt áll:

a) A magyar határörvidéken	640.700	567.200
b) A horvát-tótországi végvidéken	1,194.300	985.300
Az összes terület és évi termés:	3,841.690	2,752.310

Midőn Lónyay úr a magyar kir. pénzügyministerium vezetését átvette, 2,002.490 hold erdő jött kezelése alá, mely részben a bányagazgatósági kerületek, részben a pénzügyi felügyelőségek alá volt rendelve, s ezen erdők az utóbbi évek alatt (1862—1866-ig) oly rosszul kezeltettek, hogy ezen óriási terület jövedelme csak 291.430 forint volt, vagy is holdankint 14 $\frac{1}{2}$ kr.

Mindenek előtt ezen épen nem örvendetes eredmény okait kívánta a minister felismerni, hogy a létező hibákon segítve, az államvagyon ezen sok millió értéket képviselő kincse meghozza az aránylagos jöve-

delmet. Ennélfogva szakértő tisztviselőt bízott meg, hogy a fenforgó körülményeket a helyszínén tanulmányozza.

A csekély jövedelem főokát a minister az erdők kezelésének azon módjában látta, mely szerint az előbbi kormány túlságosan centralizálta ezen ügyek vitelét. Továbbá az erdőségek nem voltak czélszerűen beosztva, kellő személyzettel ellátva, s rendszeres gazdálkodásnak még csak terve sem létezett, a termény nem értékesítettett, a munkacső megszerzéséről absolute nem gondoskodtak, beruházások nem tétettek, a birtokviszonyok rendezetlen állapotban voltak, szóval mindaz elmulasztatott, ami alkalmas lett volna e roppant erdők jövedelmének emelésére.

Elborul az ember lelke, midőn látja, hogy a nemzet vagyona ily gondatlan és lelkiismeretlen kezelésben részesült.

Azon reformok közül, melyekkel Lónyay úr a bajokat orvosolni akarja, kiváló figyelmet érdemelnek a következők :

1-ör, hogy az erdőkezelés szakértőkre bízassék személyes felelősség terhe alatt;

2-or, hogy az erdők csupán gazdasági szempontból osztassanak fel és ellátva legyenek a kellő szakértő személyzettel;

3-or, hogy minden erdőhivatal számára gazdasági terv készíttessék;

4-er, hogy a birtokviszonyok rendeztessenek;

5-ör, hogy a fafogyasztó iparüzletek előmozdittassanak;

6-or, hogy az erdők a károsítások ellen megvédessenek;

7-er, hogy a fatömeg értékesíthetése szerződésileg biztosítva legyen.

Ezen nagyhorderejű reformokat rövid két év alatt keresztül vinni fölülmul minden emberi erőt s így ezek ez idő szerint a kezdet stadiumában állanak. Azon intézkedésekből, melyek már megtétettek, Lónyay ur a következőket sorolja fel :

Azon erdőségeket, melyek azelőtt pénzügyi hatóságok által kezeltettek, még pedig a leggyarlóbb módon, külön ezen czélra felállított szakértő igazgatóságok alá adatta.

Az erdők czélszerű gazdálkodás céljából egyes erdőgazdaságokra eddig már 599,970 holdnyi területen osztattak fel, mely gazdaságok már a kellő és szakértő személyzettel is ellátvák.

Kitünő erdőtisztek képezhetése végett a selmeczi akademiát megalapították és a tanszemélyzetet szervezték.

Érdekes tudni, hogy midőn Lónyay ur a pénzügyministerium vezetését átvette, Magyarország ezen egyetlen erdészeti akademiájának összes tanuló személyzete egyetlen egy erdőgyakornokból állott.

Az összes fatermelés értékesítését illetőleg, évekre szóló szerződések kötettek és vannak tárgyalás alatt a bégamenti, mármarosi, szomolnoki és lipitói erdőkre nézve: úgy eladás, mint fafogyasztó gyárak keletkezése iránt.

Az erdőjövedelem hathatós előmozdítása végett Liptóban, Ungvárt, Szomolnokon és több helyen nagyszerű fűrésziparművek felállítása van folyamatban.

A nagy mértékben és általában érezhető munkaerő-hiány megszüntetése végett Galicziából és Horvátország tengerparti vidékeiről nagy számmal hozattak be gyakorlott munkások, és több vidéken, mint például a Maros mentén és a Béga felső részein fuvaros telepítvények alapítása iránt folynak a tárgyalások.

A nagy tömegekben való szállítás legolcsóbb eszközölhetése végett csatornák és egyéb vízművek vannak épülőfélben.

Az erdélyi államerdőségek eddigi vizsás kezelésének reformálása folyamatban van.

Nagy hiányát képezik az eddigi erdőkezelésnek az erdei szolgálmanyok s az erdőkárosítások. Amazok megváltása a törvényhozás intézkedésétől függ.

Az utóbbiakat illetőleg említi Lónyay úr, hogy 1860-tól 1868-ig 801,754 frtnyi erdőkárosítási eset vádoltatott be. Ezek közül mai napig csak 343,840 frtnyi eset tárgyalatott, melyből ismét végrehajtás útján csak 127,692 frt hajtatott be; marad tehát a kincstár követelése 674,062 frt.

Tehát nem a megtörtént, hanem a feljelentett károsítások értékével 1860-tól 1868-ig csak 42%-ra hozatott ítélet, melyből a kincstárnak ismét csak 17% térített meg. Az utolsó két évben azonban az ítélet az értéknek csak 31, a végrehajtás csak 10 százalékára rúg — a mi jogszolgáltatásunk súlydát helyzetét bizonyítja; melyen a pénzügyminister minden rendelkezetei és sürgetései megtörttek a megyék eddigi szervezete folytán.

Elsorolván ezekben azon intézkedéseket, melyeket tenni szükségesnek tart, s már meg is tett, áttér Lónyay úr a kezelése alatti erdők jövedelmének kimutatására.

Ezen érdekes kimutatásból kitűnik, miszerint az említett erdők jövedelmeztek:

1862—6-ban 300,903 frtot,

1867-ben 555,649 frtot,

1868-ban 1.210,392 frtot, tehát 1868-ban négy annyit, mint két évvel előbb.

Ezen jövedelememelkedést egyenesen az említett javítások idézték

elő, mit bizonyít az, hogy a jövedelem azon helyeken emelkedett, hol ama reformintézkedések már keresztülvitettek. — Így például emelkedett a jövedelem az egyes erdőhivatalokban:

a gödöllőiben	9153 frtról	12,170 frtra
a bradekiben	153,649 „	163,239 „
a sóváriban	2948 „	8686 „
a szolnokiban	17,324 „	93,175 „

a lugosi és temesváriban, melyből a kegyes ellenzék hazaárulási büntetést követelt, 30,592 frtról 194,082 frtra.

Az ungvári 42,344 frt veszteség helyett 23,210 frt

a diósgyőri 4617 „ „ 57,438 frt

a pécskai és lippai 8912 frt veszteség helyett 142,862 frt tiszta jövedelmet tüntetnek fel.

Ezen adatok tanuskodnak arról, hogy rövid idő alatt is mily emelkedés volt eszközölhető az államerdőségek jövedelmeiben.

Ezen jövedelem azonban még nagyobb lesz, ha a minister által megindított reformmunkálatok teljesen keresztülvitetnek. Ha az egész évi fatermelés értékesíthető lesz, az évi tiszta jövedelem a három milliő frtot meg fogja haladni.

Kijelenti itt Lónyay úr azon reményét is, hogy a törvényhozás nem fog késni az erdőreform keresztülviteléséhez szükséges intézkedések szentesítésével.

A gödöllői koronauradalom.

A gödöllői koronauradalom ezen előterjesztésben eddig csak érintve volt, amennyiben a mr. szt. korona alá tartozó államjavak összes állományába ez is beleszámíttatott; mivel azonban a mr. kir. ministeriumnak megalakulása óta a mr. kir. államjavak állománya a gödöllői uradalommal, mint szerzeménnyel gyarapodott, Lónyay úr ennek megvételére, kiterjedésére, kezelésére és remélhető jövedelmezésére nézve észrevételeit a következőkben terjeszti elő:

Midőn a mr. kir. pénzügyministerium vezetését átvette, fontosabb teendői egyikének tekinté, a koronai államjavakat érdeklő urbéri váltság fejében már kiállított földtehermentesítési kötvényeket a mr. kir. központi államfőpénztárnál egyesíteni, egyszersmind az iránt is intézkedni, hogy a mr. kir. államnak haszontermészetű s akkor még függő activ követelése

biztosíttassanak és folyóvá tétessenek. Az említett kötvényekben fekvő államvagyon 3.596,970 frt értéket képvisel, s tekintetbe véve, hogy a földtehermentesítési kötvényok és ezekkel hasontermészetű követelése az államnak oly ingatlan államvagyon törvényszerű elvesztéséből származnak, mely fennálló törvényeink értelmében elidegeníthetetlen: a törvény ezen rendelkezésének az által vélt cleget tehetni, ha ezen ingó érték a korona-uradalomnak növekedésére vezető ingatlan szerzemények létesítésére fordíttatik. Ezen czélból terjesztette fel javaslatát ő Felségéhez az akkor éppen eladó gödöllői uradalom örökáron megvétele iránt, mely is a Felség legmagasabb jóváhagyását megnyervén, a gödöllői uradalom, melynek állományát Gödöllő mezőváros, Dány, Kerepes és Isaszeg községek határában fekvő majorsági birtokok és ezek tartozmányai, továbbá az eger-szei, besnyői, babati, szentgyörgyi, nyíregyházi, szt.-királyi és kisbagi puszták képezik, az 1868: V. törvényczikkben, az elidegeníthetetlen mr. kir. koronajavak állományába felvételre és ezen minőségben beczikkelyeztetett.

A vételár 1.840,000 forintban állapíttatott meg, az uradalom kiterjedése 22.157 cat. hold, melyből a mezőgazdasági rész 10.839 cat. hold, az erdőség pedig 11.318 cat. hold.

A beczikkelyezés óta a gödöllői uradalom, szintén vétel után, két rendbeli szerzeménnyel növekedett, t. i. a mácsa-ecskendi és valkó-szt-lászlói birtokrészekkel.

Mácsa-Ecskend kiterjedése 5315 cat. hold, melyből a mezőgazdasági tér 1573 cat. holdat, az erdőség pedig 3742 cat. holdat tesz. A vételár 488.000 frt. volt.

Valkó-Szt-László kiterjedése 4495 hold, melyből a mezőgazdasági tér 932 cat. hold, az erdőség pedig 3562 cat. hold. A vételár 250.000 o. é. frtban állapíttatott meg.

Ezen két rendbeli birtokrész megszerzését s a gödöllői uradalomba való bekebelezését helyi viszonyok, körülmények és gazdasági tekintetek tették szükségessé. Mácsa-Ecskend hajdanában a gödöllői uradalom kiegészítő részét képezte, szántóföldjei első osztályu buzatermő földek, melyekkel Gödöllőn épen nem bírnak, rétje kitűnő minőségű, erdeje zárt, erőteljes növéssű és forrásdús, legelője pedig szelíd mezejénél fogva mind szarvasmarha, mind nemes juhtenyésztésre kiválóan alkalmas.

A valkó-szt-lászlói birtokrész hajdanában a hg Eszterházyféle bujái uradalomhoz tartozott, földje minőségére nézve a gödöllői uradalommal azonosnak mondható, de erdeje dúsabb s a gödöllői vadászterület czél-szerű kikerekítése csak ezen birtokrész megvétele folytán volt létesíthető, mivel a gödöllői erdőség magában véve a vadnak elegendő járást nem

nyújt s aszályosabb években a mácsa-ceskendi és vaskó-szt-lászlói forrásdúsabb erdőségek nélkül a gödöllői nemes vadtenyésztés igen sokatszenvedett volna, mit még azon körülmény is nevel, hogy a vaskó-szt-lászlói birtokrész a gödöllői uradalom és mácsa-ceskendi birtokrész közé mintegy be lévén ékelve, ha ez idegen birtoknak megmarad, nagy nehézséggel járt volna meggátolni, hogy a nemes vad, midőn egyik erdőségből kitorve a másikba idegen birtokon keresztül száguld, el ne ejtessék; mezőgazdasági szempontból pedig a gödöllői uradalom ezen vétel által mintegy tagosíttatván, az uradalmi gazdaság házi kezelés melletti vezetését kedvezőbbé teszi.

Mely okokból az említett két rendbeli birtokrésznek a gödöllői koronauradalom növelése végett, örökároni megvétele iránt, az illető család felekkel az adásvevési szerződést Lónyay úr megkötötte.

Ezen birtokrészekkel együtt, a gödöllői uradalom összes kiterjedése 31.969 cat. holdat, 1200 □ öllel számított magyar holdakban pedig 42.625 holdat tesz. De ezen területmennyiség az 1868: XXIX. t. cz. rendelkezése folytán módosítást fog szenvedni, mivel ezen uradalomban 1219 cat. hold dézmás szőlő is lévén, ez az említett területmennyiségből levonandó; minélfogva a gödöllői uradalom tulajdonképeni területe 30.750 cat. hold, melyből a mezőgazdasági tér 12.126 cat. holdat foglal el, az erdőség pedig 18.623 cat. holdat.

Az összes vételár 2.578,000 o. é. frtot tesz; egy 1200 □ öles hold tehát, mely a vételnél zsinormértékül szolgált, 60 frt 45 krba esik.

A gazdálkodási rendszerre vonatkozólag, a gödöllői összes uradalomban a házi kezelés van életbe léptetve, mi jövőre nézve is fen fog tartatni, mintán a gödöllői egykori földesuri lak királyi várkastélyi rangra emeltetvén, melyet igen ellágyatott állapotban vettünk át, még korántsem nyújthat magasabb igényeknek megfelelő szórakozást, csak az uradalmi gazdaság házi kezelés melletti vezetése folytán lehet azt akkép berendezni, hogy a cs. kir. felséges család, midőn a falusi magány végett Gödöllőre vonul, az épen nélkülözhetlen igények kielégítése tekintetében legalább érezhető hiányt és fogyatkozást ne szenvedjen.

Mindamellett az iránt is megtevé Lónyay úr a kellő intézkedéseket, hogy ezen uradalom, ha jelenben nem is, de egypár év múlva a jövedelmezés azon fokára emelkedjék, hogy e tekintetben a házi kezelés bizvást kiállhassa a versenyt a bérrendszer melletti gazdálkodással. Mely czélt egyrészt az által vélte elérhetőnek, hogy az uradalom gazdasági felszerelésében a létező hiányokat pótolgatni igyekezett, a mivelés alatt álló mezőgazdasági területeket czélyszerű vetésforgásra beosztatta, nélkülözhetetlen gazdasági épületek felállítása iránt intézkedett, hollandi fajmarhákból tehe-

nészetet állítottott, a juhászat emelésére és kellő felvirágoztatására nézve a gr. Hunyadyféle európai híru tarányi törzsjuhászatból kitűnő tenyész-állatokat, u. m.: 12 db kost és 212 db anyajuhot hozatott, mely tökenyáj tenyészeredménye a jelenleg létező s 12.000 dbból álló juhászatnál a nemesebb és gazdagabb gyapjútermelésre jótékony befolyással lesz. Mindezen intézkedések folytán remélni lehet, hogy a gödöllői uradalom jövedelmezése néhány év leforgása mulva elérendi a vételár rendes kamatjának megfelelő összeget.

A gödöllői uradalomban az erdőgazdaságra vonatkozó czélszerű rendszer megállapítása és annak életbeléptetése iránt a tárgyalások folyamatban vannak, s nemcsak a faértékesítés, vagy erdőirtás utjáni jövedelmeztetés, hanem egyszersmind a vadtenyésztés czélszerű előmozdítása is tekintetbe fog vétetni.

Á l l a m b á n y á s z a t.

Ha tekintetbe vesszük azon jelentékeny tőkéket, melyeket az állam-bányákba századokon keresztül befektettek, a m. kir. állambányászat értéke nagynak mondható; ha pedig a jövedelmi eredményt mérlegeljük, melylyel ezen bányászat az állam szükségégeinek fedezéséhez járul: akkor az annak megfelelő valódi érték csekélynek mutatkozik.

Ezen valódi érték biztos megállapítása azonban bizonyos nehézségekkel van összekötve; mert míg a mástermészetű többi államvagyonnál a valódi érték megállapítására az aránylagos tisztajövedelem szolgál alapul; akkor a bányászat értéke és valódi bece nem annyira a tisztajövedelem, mint inkább azon tiszta haszon után itelendő meg, melyet a bányamívelés nemzetgazdasági szempontból az államnak közvetve szolgáltat.

A bányák értékének megállapítását és kimutatását azon körülmény nehezíti, hogy a bányákban létező tőkeérték felbecslése hiányzik. Történtek ugyan 1862—1864-ben ez irányban becslések, de ezeknél a bányatőke-értékhez az évenkénti beruházások hozzá nem számítottak, sem ezek évenkénti apadása a tőkeértékből le nem vonatott.

A tiszta jövedelem megállapítását nehezíti, hogy ezen forgalmi tőkének kamatai, mely a bányakezelés végett készletben és készpénzben szükséges, nincsenek számításba véve; másrészt pedig az, hogy a jövedelem bizonyos része évenként a bányamívelés és ipar előmozdítása tekintetéből

új építkezésekre és új leltári szerek beszerzésére fordítván, nem mint a tisztajövedelemből eszközölt beruházások, hanem mint egyszerű kiadások vétetnek számításba. Végre nehezíti azon körülmény, hogy a bányászathoz az évenként termelt készletek csak utóbb értékesítetvén, a mérleg az év végével csak az akkor divatozott árak szerint állíthatat fel, mely árak a készletek későbbi értékesítésekor nagyobbak vagy csekélyebbek lehetnek.

Megjegyzendő, hogy a budgetbe egyáltalában nem a tiszta jövedelem, vagy tiszta veszteség, hanem a pénztári többlet, vagy hiány vétetik fel, mi igen természetes; mert a pénzügyminister az államszükséglet fedezésére nem fordíthatja a tiszta jövedelmet, mely néha rögtön el nem adható készletekben fekszik, hanem csak a készpénzt, mely a központi állampénztárba a bányákból befolyik. Mult évben a bányászat 1,891.550 frtnyi pénztári többletet eredményezett, noha a tiszta jövedelem csak 16.415 frtra rugott. A nagy pénztöbbletnek oka az, hogy az előbbeni években uralkodott vaskereskedési pangás miatt a készletek nagy mérvben növekedtek, melyeket tavaly jó áron eladni lehetett; a csekély tiszta jövedelemnek pedig az, hogy éppen ezen kedvező pénzbeli eredmény a nagyobb beruházásokat könnyítette, melyeknek elhalasztása a pénztöbbletet és a tiszta jövedelmet növesztette volna.

De abból, hogy a budgetbe csak pénztöbblet és annak az állampénztárba való szállítása (Kassaüberschuss und Geldabfuhr) vétetik fel, korántsem szabad következtetni, hogy a bányászati számvitel a tiszta jövedelmet ki nem mutatja, sőt a bányászati számadások nem csak minden egyes bányának, hanem annak egyes művelési ágainak tiszta jövedelmét vagy veszteségét is kimutatják.

A bányászati jövedelem a magyar kormányzatot megelőző utolsó 5 évben, 1862—1866-ig, évenként 207,253 frt átlagos veszteséget mutatott; 1867-ben ellenben 198,265 frt tiszta nyeresémet. 1868-ban pedig csak 16,415 frt tiszta nyeresémet mutatkozik. Miként felelt meg a bányászat az államköltségvetési előirányzatban elősorolt reményeknek; kitűnik abból, hogy a valódi pénztári többlet 1867-ben 805,279 frt volt, tehát 67%-kal haladta meg az előirányzatot; 1868-ban pedig előirányozva volt 80,262 frt hiány és az eredmény volt 1,971,813 frt felesleg s így 607%-kal volt nagyobb az előirányzatnál. Ezen eredmény onnan származott, hogy az ezen években létezett készleteknek nevezetes része értékesített, míg az előirányzat felállításánál sokkal kisebb értékesítésre számított.

Az összes állambányászathoz 402 tisztviselő és 439 felügyelő vezetése alatt 11,596 állandó munkás nyer keresetet. A tisztviselők közül 280 bányászati szakképzettséggel bír, kikre egyénenként 881 frt állandó

évi fizetés esik; 84 pedig nem bir szakképzettséggel, ezek közül esik egyre-egyre 557 forint évi átlagos fizetés; végre még alkalmazva van 38 orvos, 429 frt évi fizetéssel. Az összes tisztviselők közül csak 62, azaz az összes alkalmazottaknak 15⁰/₀-a huz 1000 frton felüli fizetést. Több évi átlag szerint a vasgyáraknál alkalmazott minden egyes munkás 540 frtnyi értéket állit elő évenként, míg a fémbányászatnál egy munkásra csak 220 frtnyi értékelőállítás esik.

Az arany-, ezüst- és ólomtermelés legnagyobb részben az állambányászat által eszközöltetik.

Azon pénzösszeg, melyet az állambányászat a kincstárba beszolgáltatott, a vett és visszatérített ellátmányokon kívül tett

1867-benagio nélkül	284.873 frt 16 krt,
„agioval	843.662 „ 38 „
1868-banagio nélkül	3,119.323 „ 73 „
„agioval	3,360.510 „ 80 „

Nagyfontosságu az államra nézve az állambányászat azon körülménynél fogva is, mivel az államerdőségek értékesítését nagy mértékben előmozdítja, miután több nagy kiterjedésű erdőségek fakészlete a bányászat nélkül eladható nem lenne, és így a bányászat a bánya-erdőségekből álló és különben kevésbé jövedelmező államvagyon nevezetes részének hasznosítását közvetíti.

A bányászat továbbá a népességnek keresetet nyújt hazánk épen azon területén, mely inkább terméketlen és a bányaipar nélkül belterjes művelésre kevésbé alkalmas. De a közelebb fekvő termékenyebb vidékeknek is alkalmat nyújtván, termékeik feleslegének a közel fekvő bányavidékeken jó áron értékesítésére: ezáltal az állambányászat fentartása és virágzása nemcsak az azzal foglalkozó hegyes bányavidékek lakóira, de közvetve egyszersmind a közelfekvő sík vidékek népességére nézve is jövedelem és pénzforrás.

Továbbá, a magánbányászat előmozdítására és támogatására is az állambányászat nemcsak nevezetes tényező, de a fémbányászatnál az állambányászat nélkül a magánbányászat sok helyt alig lenne képes ez üzletet sikerrel folytatni, miután az állami fémkohók fentartása nélkül a magánbányaipar teljesen megakadna.

Továbbá a tapasztalás azt is bizonyítja, hogy az állambányászat nélkül sok magánbánya elhagyatott és a bányauzlet sok vidéken megszűnt volna, ha az állambányászat, mely nagyobb pénzerővel rendelkezik, fontos közgazdasági érdekekből azt ott, hol szükséges volt, saját üzletébe át nem veszi.

Végre az állambányászat előnyéül felhozható még azon üdvös be-

folyás is, melyet a bányamívelés a jórend, figyelem, munkásság, értelmiség és jólét előmozdítása tekintetében századok óta gyakorol.

Az állambányászat közgazdászati szempontból két ágra osztható: olyan bányákra t. i., melyek művelésére a magánosok is szívesen vállalkoznak; ezen ágazathoz tartozik a vas és ásványászén — és olyan bányákra, melyeknek művelését magánosok a nagy tőkebefektetések miatt, csak ritkán és kivételesen hajlandók folytatni; ezekhez tartoznak a nemes fém-, arany- és ezüstbányák; melyeknél tehát az állam van hivatva értékesíteni a bányákban rejlő nemzeti vagyont ott, ahol arra a magánosok elégtelenek. Természetes ennél fogva, hogy midőn az első ágazatnál az állambányászat aránylag csekély százalékot képvisel, ugymint a vastermelésnél 13%-ot, az ásványászénnél 2%-ot; addig a nemes fémbánya-művelésnél az összes termelés legnagyobb részét az állam állítja elő, még pedig az aranynál 49%-ot, az ezüstenél 76%-ot és az ólomnál 89%-ot.

És ez a létező viszonyok természetes következménye; mert a mint az első ágazathoz sorozott bányáknál t. i. a vas- és kőszénbányáknál az államnak nem lehet más feladata, mint hogy csak azon bányák művelésével foglalkozzék, melyek saját területén vannak, vagy hol már nevezetes bányaművek léteznek; úgy ellenben a nemes fémbányák művelésére főleg az állam van hivatva, miután ezekben rendszeren vékonyabb erekből létező érczek fejtetnek s így azok művelése sokkal nagyobb munkaerőt igényel és gyakran évtizedek mulnak el, míg sikerül a meddő kőzetek kieresztültörése s az újonnan feltárt érczek jövedelméből az előlegezett költségek fedezése. El lehet tehát mondani, hogy a jelen bányászati viszonyok közt a nemes fémbányászatot az állambányászat tartja fenn.

A vasgyárak, melyek a múlt időkben a vas csekély ára és az elégtelen beruházások folytán csekély jövedelmet adtak, az utóbbi korszak alatt nevezetes lendületet nyertek. Ha tekintetbe vesszük azon tőkeértéket, mely a vasgyárakba beruháztatott, a befektetett tőkék után kamatoztak ezek

1862-ben		0.43%
1867-ben		3.41%
1868-ban	,	6.11%-kal,

s a két utolsó évben elért jövedelem még nagyobb emelkedést tüntetne fel, ha a korábbi időkben az olcsóbb vas-ár mellett kötött áruszerződések a vasgyárak termelvényét nagy mértékben igénybe nem vették volna.

Az államvasbányák és vasgyárak jövedelmét nevezetesen fogják emelni azon jelentékeny beruházások, melyek a róniczi és diósgyőri újonnan alakított vasgyárakban azon czélból tétettek, hogy különösen a vasútépítés általános kiterjedése folytán a sínekben elő-

állott szükségnek a hazai vasipar általi fedezése lehetőleg előmozdítassék.

Az első erdélyi vasutvonal kiépítése mindenesetre befolyással lesz ezen jövedelem-emelkedésre, miután ezen vasutvonal építése által a vajdahunyadi uradalomban létező vaskő és az állam tulajdonához tartozó zsillvölgyi kimeríthetlen kőszéntelepnek kellő értékesítése lehetővé válik — és hogy ha a vasgyártás és kőszénbányászat kellő alapokon, elegendő tőkével és szakértelemmel fog kezeltetni, a tett és még teendő beruházások biztosan meg fogják hozni a várt eredményeket.

A selmeczi főbányagrófság alá tartozó bányaművek, a mr. kir. ministerium megalakulását közvetlen megelőző öt év alatt, az agio beszámítása nélkül 54,475 frtnyi évi átlagos veszteséget mutatnak. Ugyancsak ezen számítás alapján a két utóbbi évben nyereség mutatkozott, nevezetesen: 1867-ben 146,575 frt, 1868-ban pedig 173,451 frt. Ha pedig az ezen évek elforgása alatt nyert aranyhoz és ezüsthöz az időközi agiot is hozzászámítjuk, akkor 186 $\frac{2}{6}$ -ig 50.684 frt, 1867-ben 416.766 frt, 1868-ban 341.603 frt nyereség tűnik ki, a mi tanúságot tesz arról, hogy ezen terület bányászata és kohászata nevezetesen előmenetelt tett s a múlt idők hibái lehetőleg mellőztetvén, ezen bányászat jövedelmének emelésére biztos remény mutatkozik.

Ha tekintetbe vesszük az államköltségvetési előirányzatot, ezen terület bányászata a következő eredményeket mutatja: 1867-re előszámítva volt 162,793 frt felesleg, a valóságos eredmény tett 500,238 frtot, tehát kedvezőbb volt 337,445 frttal.

1868-ik évben előirányozva volt 66,090 frt hiány, a valóságos eredmény pedig 1.452,821 frt felesleget mutatott, túlhaladta tehát a felesleg az előirányzatot 1.518,914 frttal, mely kedvező eredmény azonban leginkább a régibb készletek értékesítéséből származott.

A selmeczi főbányagrófság területéhez tartozó bányák közt az első helyet a selmeczi bányadalom foglalja el; de ha tekintetbe vesszük eredetének régiségét és nagy terjedelmét: úgy ezen bányamű nemcsak a magyar-osztrák államban, de az Európában létező bányák közt is az első rendű bányaművekhez méltán sorozható.

Mint minden arany- és ezüsthányáknak, úgy a selmeczinek is voltak igen fényes és dús évszakai, de voltak kevésbé kedvezők is, melyek alatt jövedelmek megapadtak, sőt néha ezen bányák valóságos veszteséggel működtek.

A beruházások, melyek ezen bányákra fordítottak, igen nevezete-

sek. Így a Sz.-Háromság nevű altárna költségei, mely 1611—1671-ig vájatott, a 3 millió frtot meghaladták, mely költségek azonban, a bekövetkezett három évben nemcsak visszafordultak, hanem ezen idő alatt ugyanannyi tiszta nyereséget is hoztak.

Ezen szerencsés korszakot húsz év múlva, mintegy fél századig tartó viszontagságos korszak váltotta fel, mely alatt ezen nagyhirű bányaművek végleges felhagyása több ízben vétetett komoly tárgyalás alá. Ezen korszak tartott 1693-tól 1740-ig. Avájnavizek ugyanis oly nagy bőségben fakadtak fel ekkor, hogy ezek miatt az érczfejtés hozzáférhetlenné lett, a vizkiemelésre addig használt gépek elégteleneknek bizonyultak, sőt még azon négy gőzgép sem vezetett kívánt eredményre, melyek 1733—1736-ban e célból felállítottak. E válságos percekben azonban a selmeczi bányaműveket a végpusztulástól, a város lakóit pedig a kivándorlástól két küzdelem megmentette, t. i. az akkori főgépfelügyelő újszerkezetű vizemelő gépének felállítása és az akkori kormány áldozatkész hozzájárulása, hogy ezen új találmányra megkívántató összeget engedélyezte. Az újszerkezetű vizoszlopgépek tehát felállítottak s működésüket fényes siker koronázta; mert a vájnak ismét hozzáférhetővé tétetvén, új érczerek nyitattak s a fémtermelés annyira emelkedett, hogy 1740-től 1759-ig az átlagos évi vájnanyeredék értéke 2,528,363 frtot tett, ugyanis évenként nyeretett 1,759 p. font arany és 38.035 p. font ezüst.

A selmeczi állami bányadalomhoz tartozó vájnatelkek 134 vájnamértékből állanak s összes térfogatuk 6.550,006 □öl.

A vájnavizek elvezetésére és a vájnak belsejének üde léggeli ellátására e következő négy altárna szolgál:

- a) a Biber-altárna, a József-altárna felett 147 öllel, vájatott 1400-évtáján;
- b) a Szt. Háromság-altárna, az előbbinél 25 öllel mélyebben, vájatott 1611-től 1671-ig;
- c) a Ferencz-altárna, a Sz. Háromság-altárna alatt 59, a József-altárna felett pedig mintegy 80 öl mélységben.
- d) a József-altárna mintegy 80 öllel fekszik mélyebben, mint a Ferencz-altárna s ha elkészül, a jelenleg létező legmélyebb bányaműveket még 40 öllel fogja alávájni. Vájtása 1782-ben kezdetett meg a Garamvölgyében Voznitz helység felett. Tervezett hossza, t. i. torkolatától a Nagyboldogasszony-aknáig 7800 öl, melyből 6110 öl már kész, 1690 öl pedig még kivájandó. Mivelése a lefolyt egyes évtizedekben hol kisebb, hol nagyobb erélylyel és költséggel vitetett, aszerint, amint a kormánynál vagy a bányagazdászati vagy a pillanatnyi szép eredményekre számító pénzügyi érdekek léptek előtérbe.

Ezen nagyszerű vállalat, melynek szerencsés keresztülvitelétől a selmeczi bányadalom újbóli felemelkedése lényegesen függ, eddig mintegy 3 millió frtba került, s míg teljesen elkészül, a mi körülbelül 8 év múlva várható, még mintegy 800.000 frtot fog igénybe venni.

A selmeczi bányadalom, ámbár termelése nem igen csökkent, néhány év óta némi veszteséggel műveltetik, mivel a vájnavizek eltávolítása és a tüzelő anyagok beszerzése igen sok költségbe kerülnek. A tüzelő anyagok olcsóbb beszerzése az által lesz elérhető, ha a vaspályahálózatba Selmecz is valamely szárnyvonal kiépítése által felvétetik. A vájnavizek könnyebb és olcsóbb eltávolításán pedig csak az említett József-altárna végelkészülése fog gyökeresen segíteni; ezen altárna végelkészülése a selmeczi bányák tiszta jüvedelmének emelkedését is maga után fogja vonni; mert ekkor nemcsak ezen tárnaépítésre, valamint a vízemelésre és azon nyílások fentartására évenként fordítandó költségek fognak megszűnni, melyek a felsőbb szinti vájnavizek külszinre vezetése végett tartatnak nyitva, hanem azon jelentékeny vízerő, melyet most vízemelések vesznek igénybe, a zuzdák nagyobb mérvű működésére lesz fordítható.

A szállító és vízemelő gépek, valamint a zuzdák és egyéb segédgépek erőműveinek hajtására szolgál azon víz, mely Selmecz oldalvölgyeiben, tizenkét e czéhra épített gyűjtő tavakban egyesül, melyek köbtartalma összesen mintegy 200 millió köbláb, a hozzájuk tartozó fogó árkok hossza 38,000 öl, a vezető árkoké pedig 30,000; de ritka évben telnek meg egészen ezen tavak s rendszerint évente csak mintegy 160 millió, percenkint tehát 344 köbláb vizet szolgáltatnak. E vizek nyomása átlag 775 lábra tehető, a mi 620 lóerőt képvisel.

A nyert érczekből kevés az, mely közvetlenül átadható a kohónak, nagyobb részek előbb zúzás és marasztás által töményítettik. A felkészített mintegy 1.600,000 mázsa zúzóérből nyeretik 180 p. font zúzarany és 64,000 mázsa a kohónál beváltható mara, az elkülönített meddő kőzet tehát mintegy 94° 0-kot tesz.

Ezen bányadalomhoz tartoznak még

- a) a bányamérnökség, mely a vájnak időszakonkénti felmérésével és térképezésével foglalkozik;
- b) a vashuzal és gyúkanóczgyár, melyek gyártmányai nemcsak saját használatra, hanem magánosok számára is készülnek;
- c) a szertár, mely a bányászatot a szükséges anyagokkal, u. m. lőporral, olajjal stb. és szerszámokkal látja el;
- d) a kovácműhely, szerszámok és géprészek kijavitása végett;
- e) a magtár és malom, mely a bányamunkásokat és felügyelőket gabonával és liszttel látja el;
- f) az istálló, bányászati munkához szükséges igásállatok számára.

A bányadalmat egy bányagondnok vezetése alatt 35 hivatalnok és 88 felvigyázó kezeli, állandó munkás van 2764, kik közül 1664 a vájánánál, 700 a zúzműveknél, 400 pedig a segéd üzem-ágaknál dolgozik ezeken kívül vannak azon munkások és fuvarosok, a kik az anyagok, szerek, vájmányok és bányanyeremények elszállításával foglalkoznak.

A bányaszámadás, az agio beszámítása nélkül évenként mintegy 90.000 frtnyi veszteséget mutat, de ha a számadásokban a termelt arany és ezüst értékéhez ezek agiója is hozzászámíttatik, akkor a selmeczi bányászat nyereséget fog kitüntetni, miként ez a következő táblázatból látható :

É v	Évi nyereség	T e r m e t t		Ennek é r t é k e	A g i o		Összes nyereség veszte- ség
	veszte- ség	arany	ezüst		°/o	frt	
	frt	p. font		frt			
1862.	152.270	185	8.067	487.890	25. _a	125.876	26.394
1863.	70.895	197	11.777	662.940	12. ₂	80.879	9.984
1864.	21.567	254	14.065	804.375	15. ₆	125.483	103.916
1865.	56.678	276	13.283	784.035	9. ₃	72.915	16.237
1866.	79.189	215	11.474	661.455	18. ₇	123.692	44.503
1867.	102.778	366	15.361	938.595	25	234.574	131.796
1868.	146.400	369	16.379	986.130	14. _a	143.975	2.425
Összesen	629.777	1.862	90.406	5.325.120		907.394	277.617
Évi átlag	89.968	266	12.915	760.731		129.628	39.660

A körmezei bányamű, mely régi eredeténél fogva ép oly nevezetes, mint a selmeczi, kezdetben magánbányabirtokosok művelése alatt állott, de az 1593. évet megelőző korszakban nem a legjobb sikerrel, mivel a bányabirtokosok az állam részéről előlegeket voltak kénytelenek igénybe venni s fizetési kötelezettségeket utóbb teljesíteni nem tudván, az említett évben az ugynevezett Goldkunsthandlung-ot, az aranybányadal-

mat, fizetés fejében a kincstárnak engedték át. A mostani állambánya másik része a Rothféle bányadalom, mely a Roth örökösöktől 1810-ben készpénzen szereztetett meg.

Ezen bányadalom sok viszontagságokon ment keresztül. Körmöcz városa és hajdan virágzó bányászata a Boeskay, Bethlen, Rákóczy és Tökölyféle felkelések alatt sokat szenvedett s ez időtájban már a mélyebb szintekben forogván, vízemelésre nagy összegeket áldozott s állandó kitartásra és békés időkre lett volna szüksége.

A tizenhetedik század vége felé a vájnavizek annyira megszorodtak, hogy azok kiemelése az akkor fennállott s vizkerék által hajtott 5 vízemelő gép elegendő nem volt, miért is 1700-ban a mélység elhagyása és a vízemelő gépek lebontása felsőbb helyről elrendeltetett, jóllehet az évi veszteség 5,600 forintnál többre nem rugott.

Utóbb mintegy 30–40 év múlva azonban ismét 5 vízemelőgép állítatott fel, mely intézkedés folytán a mélység vízmentessé tétetvén, a bányamivelés új lendületet vett s 1801-ig ezen bányák művelésénél mintegy 4.000 forintnyi átlagos évi nyereség mutatkozott. A következő években ismét veszteség állott be, leginkább azon 25.000 forintrendes kiadás miatt, melybe a mélységnek az említett 5 vízemelő gép általi vízmentesítése évenként került, minél fogva felsőbb rendelet következtében a kevésbé dús Boldogasszony-akna művelésével felhagytak és az ennél létezett vízemelő gépet lebontották, mely intézkedés folytán a működésben hagyott 4 vízemelő gép, a vájnavizek eltávolítására elegendők nem lévén, lassanként az érczdús mélység is ismét víz alá merült s 1813-ban művelésének abbahagyása elrendeltetett.

Ezen mélység vízmentesítése a francia háborúk utáni korszakban többször vétetett tárgyalás alá s annak létesítése végett 1841-ben az 5692 öl hosszú Ferdinánd-altárna vájása jóváhagyatott és meg is kezdett a Garamvölgyében Sz.-Kereszt mezőváros felett, a régi Szászko várommal átellenben. A megállapított terv szerint 60 év alatt kellett volna készen lennie, a mély altárna szintjén alul 122, a legmélyebb aknában alul pedig 21 ölnyi mélységben. Ez ideig kivájtatott ezen tárnában 1825 öl s a légaknában 508 $\frac{1}{2}$ öl, mely eredmény összesen 456.901 frtba került. A tárnavájás 1859. óta ugyiszólván szünetel, mivel akkor a vájás csak egy vājvégre szorítatott, melynek szárazon tartását egy vízemelő gép eszközöli, emellett a vājmányok kiszállítására is használtatván. Ezen altárna tervszerű elkészítése a kellő mérvben újolag munkába vétessék-e? jelenleg tárgyalás alatt áll s bizton remélhető, hogy e fontos ügy oly megoldást fog nyerni, mely a körmöczi bányászat felvirágzására vezetend.

Besztercebánya város, keletkezését a hajdan virágzó és híres úr-

völgyi rézbányáknak köszönheti. Ezen rézbányamű két különböző földtani képződményben fejlődött ki.

Az úrvölgyi bánya ugyanis kesekőben előforduló ülepeket, az óhegyi pedig csillámpalába csapó valóságos teléreket fejt s mind a kettő nyeredéke tiszta és ezüsttartalmu rézérczből áll, mely további feldolgozást az óhegyi kohóban nyer.

A vájnatelek 42 vájnamértékből áll s összes térfogata 610,127 ölet tesz, mely 5, összesen 540 ölnyi mély akna által táratott fel s ezek közül 3 Úrvölgyön, 2 pedig Óhegyen létezik. Az összes nyílások hossza 11.450 öl, tehát közel 3 mérföld, melyek fentartása a fa-ár emelkedése miatt mindinkább költségessé válik.

A használható ércnyeredék évenként 15,000 mázsára tehető, melynek két harmada mosás útján állittatik elő. Az évi bányatermelés 500 p. font ezüst és 1400 mázsa réz, mely utóbbiból 30 mázsát a rézgáliczos viz, vasküzetítés mellett, lerakodás útján szolgáltat.

A vájmányok külszinre szállítását 5, összesen 23 lóerőt képviselő vizkerékgép eszközli, melynek csapó vize 3, összesen 21,867 öl hosszú csatornán vezetetik rendeltetése helyére.

A bánya 3 bányatiszt és 14 altiszt vezetése alatt áll s kietlen és terméketlen vidéken 571 állandó munkásnak nyújt keresetet.

E bánya nem műveltetik nyereséggel, de azért ezen hajdan virágzó és dúsjövedelmi rézbányák jövedelemképessége felett pácztát törni nem lehet, mivel a mostani ki nem elégitő eredmény a multban követett azon helytelen eljárás következménye, mely a vájnaművek jó karban tartásának elhanyagolásával, minden erőt a dúsan mutatkozó ércz mohó kiaknázására fordított. Az ebből származott hibák orvoslata, valamint új feltárások fogamatba vétele iránt az újabb időben czélszerű intézkedések tétettek, melyektől ezen bányák felvirágzása bizton várható.

A selmeczi kerületbeli vájnákból és zúzdákban nyert érczek és marák, még pedig nem csak a kincstári bányaművekben előállítottak, hanem a magán bányabirtokosok által termeltek is a selmeczi, zsarnoczi, kör-mőczi, beszterczebányai, tajovai és óhegyi kohókban dolgoztatnak fel.

Az első négynek feladata az ezüst tartalmu bányanyeredékeket kohászilag értékesíteni s az azokban foglalt nemes fémeket, u. m. az aranyat és ezüstöt, a fennálló olvasztási rendszer alapján ólom által kiválasztani, továbbá az ólomérczekből és marákból az ólmot vagy fémalakban vagy pedig a kereskedelmi viszonyok igényei szerint élenyülve mázag alakban előállítani s azt, mint kereskedelmi cikket átadni a fogyasztásnak.

A jelenleg fennálló olvasztási rendszer e következő műtételekből áll:

- a) nyers olvasztás, mely által a szegényebb nyeredékekben foglalt nemes fém kisebb tömegbe alakittatik;
- b) dúsolmitatás, melynél a nyersolvasztás által nyert kénvek, továbbá a dúsabb érczekben és marákban lévő arany és ezüst, megelőzőtt pörkölés után ólomba átvitetik;
- c) üzelés, melynél a dúsolmitatás által nyert ólomból, a nemes fémek szín alakban előállítatnak.

Mint utómunka tekintendő még a kénvolvasztás és másodkénvolvasztás, melyeknél a dúsolmitatásnál nyert kénvek ezüstelenítetnek s egyzersmind az ezekben lévő réz tömítettik, mely utóbbi, a további feldolgozás végett a tajovai rézkohónak átadatik.

Ezen műtétek keresztülvitelére szolgál 42 különféle pest, 19 fuvó és ez utóbbiak hajtására 27 vizkerékgép, összesen 96 lóerővel.

Alkalmazva van ezeknél 12 tiszt és 22 altiszt, az állandó munkások száma pedig 361.

Ezen kohók rendesen nagy nyereség kimutatásával zárják számlájukat, mely csakis a beváltási árszabályzatban megállapított kelletinél nagyobb kohókiöltségekben gyökerezvén, tulajdonképen az illető beváltató bányák javára lenne irandó.

1862-től 1866-ig volt e kohók évi átlagos nyeresége 51,073 frt,

1867-ben 69,694 „

1868-ban pedig 92,021 „

A selmeczi kerületben nyert rézérczek és rézdús kénvekből az óhegyi és tajovai kohókban állittatik elő, olvasztás utján, színrez e mellett pedig nyeretik még az ezüst tartalmu kohónyeredékekből Tajován sósvizzeli lúgzás utján, ezen nemes fém is.

Az itt nyert színrez eladható áruvá a beszterczei rézpörölydében alakittatik át.

A selmeczi főbányagrófság igazgatása alatti vasgyárak közül, első helyen áll a rhoniczi. Ez egészen az állam tulajdona és annak a felső Garamvölgyében létező uradalmához tartozó rengeteg erdőségek különben el nem árusítható fakészletét értékesíti.

Ehhez tartoznak:

1. A rhoniczi olvasztó, öntöde, gépgyár és a polhorai olvasztó. Az ezen olvasztóknál felhasznált vasércz a környéken fekvő saját vájnáokban nyeretik, vastartalmuk igen kicsiny és azért csak más dúsabb vasérczczel, vagy műuton készült vaskovacsokkal (készelési salakkal) dolgozhatók fel. Rhoniczon évenként mintegy 35,000 mázsa nyersvas és 12,000 mázsa öntött vas állittatik elő. Tüzelő anyagul szénen kívül nyers fa is használta-

tik, a mi eddig csak itt sikerült és minden mázsa nyersvasnál közel 30 krnyi megtakarítást eredményez.

2. A brezovai hengerde, leginkább vasuti sinek gyártásával foglalkozik, melyekből évenként mintegy 130,000 mázsát készít.

3. A részint Rhoniczon, részint a környéken fekvő vashámorok, melyekben évenként mintegy 100,000 mázsa vertvas készül.

A rhoniczai vasgyár átlagos évi jövedelme volt:

1862 ² / ₆ -ban	69,904 frt,
1867-ben	185,395 „
1868-ban	247,284 „

A két utolsó évben az emelkedett vásárak mellett, még nevezetesebb lett volna a nyereség, ha a gyár készítményeit, a múlt időkben olcsóbb vásár mellett kötött áruszerződések teljesítése nem veszi igénybe.

A tiszolczi vasgyár már Gömörmegyében fekszik, érezeit a zelezniki igen bő vájnákból hozatja ide, s mivel ezek igen könnyű miveletűek és a fának az ára is igen mérsékelt, a nyersvasnak mázsáját csak 10 köbláb szénfogyasztás mellett 1 frt 90 kron állítja elő. Évi termelése mintegy 75,000 mázsa nyersvas, mely csekély részben a helybeli kavardában, legnagyobb részt pedig a brezovai hengerdében dolgoztatik fel. A helybeli kavarda évi terménye mintegy 2000 mázsa hengerelt vas.

A libethányai vasgyár és az ahhoz tartozó vaiszkovai vashámornak csak egy része, az államé, a másik része magánosok birtokában van. Vasérezsziükségletét a környéken fekvő saját vájnáiból fedezi. Itt van egy nagy olvasztó, a melyben évenként mintegy 10,000 mázsa nyersvas olvasztatik. Miután e vas öntvényeknek különösen alkalmas, 1867-ben egy öntöde is rendeztetett itt be, melyben leginkább kelendő kereskedelmi áruk, mint fazekak, ablakrácsok, csövek sat. évenként mintegy 3000 mázsáig készülnek.

A vaiszkovai hámor évenként vagy 6000 mázsa vert vasat készít.

A libethányai vasgyár eredménye évenként:

1862 ² / ₆ -ban	1.102 frt veszteség volt,
1867-ben pedig	3,072 „ s
1868-ban	19,344 frt nyereséget tett.

A pojnikai vasgyár szinte nem egészben tulajdona az államnak. Ezen műhöz tartozik egy 1860. és 1861-ben újonnan épült nagyolvasztó Pojnikon, mely a környéken fekvő vájnákból nyert vasérezsből évenként mintegy 10,000 mázsa nyersvasat állít elő. Az itt nyert nyersvas a kosztivjárszkai és besztercei vashámorokban dolgoztatik fel vertvassá. Évi termelése mintegy 20,000 mázsa vertvas.

Jövedelme 1862-től 1866-ig

519 frt,

1867-ben	3,642 frt és
1868-ban	7,075 „ volt.

A szomolnoki bányaigazgatóság vezetése alatt két bánya áll: a szomolnoki és az aranyidkai bányadalom, továbbá az ezeknél előállított nyeredékek olvasztására szolgáló kohók és segédművek.

Ezen művek átlagos évi eredménye volt:

1862 ² / ₆ -ban	33,274 frt veszteség,
1867-ben pedig már . . .	22,512 „ s
1868-ban	42,285 „ nyereség.

Jövedelmi eredményről előirányozva volt:

1867-re	54,753 frt felesleg,
1868-ra	20,252 „

A tulajdonképeni eredmény pedig

1867-ben	16,818 frt
1868-ban pedig	135,024 forint feles-

legben mutatkozott, az első évben tehát az előirányzatnál 37,935 frttal kevesebb, de az utóbbiban 114,772 frttal több, mely többletet az utóbbi évben a készletek nagy részének értékesítése idézte elő, a mikor is ezek értéke 92,064 frttal apadt.

A szomolnoki hajdan igen híres rézbányaművek a 14-ik században keletkeztek, később a Zápolya, Thurzó, Sauer, Csáky családok, végtére 1690-ben az utóbbiaktól csere útján az állam birtokába jutottak. 1703-ban Rákóczy Ferencz foglalta el azokat, 1712-ben azonban visszakérültek a kincstár birtokába.

E bányadalom fénykora a múlt század közepetája volt, mikor a részben még jelenleg fennálló vízemelőgépek felállíttatván, ezek segédelmével sikerült több aknát tetemes mélységre alábbszállítani, ekkor építtetett az uhornai tó is.

E bányadalom jövedelmezősége kielégítőnek mondható, mivel átlag jövedelmezett:

1856 ⁶ / ₇ -ben	16,715 frtot,
1862 ² / ₆ -ban	4,030 „
1867-ben	24,022 „
1868-ban	24,156 „

A diósgyőri álladalmi jószág igazgatósága területén csak a diósgyőri vasgyár és köszénbánya létezik.

A vasgyár még 1764-ben építtetett Fazola Henrik egri lakos által, aki már 1770-ben némi költség megtérítése mellett az egésznek egy nyolczad részét és a gyár igazgatását is a kincstárnak engedte át, azon feltétel alatt, hogy az utóbbi a gyár kiépítését befejezze és az erre megki-

vántató költségeket előlegezze. Idő folytán mindig több-több részvényes birtoka került a kincstár kezébe s jelenleg az egész vasgyárnak $\frac{3}{5}$ illetőleg $\frac{77}{128}$ -ad része az államé, a többi pedig még magánbirtokosoké.

Addig míg e gyár faszükségletét a diósgyőri koronai uradalom erdőségeiből szerfelett olcsó áron fedezhette, meglehetősen szép nyereséget szolgáltatott tulajdonosainak, a mint azonban a faár emelkedett, azonnal veszteséggel kezdett működni. A veszteség okainak nyomozása közben kitűnt, hogy habár megvannak is itt az alapfeltételek egy igen jól jövedelmező vasgyár üzeméhez, de ennek felépítésénél és üzeménél oly hibák követtetek el, melyek gyökeres orvoslást kívánnak. Ezen hibák voltak főképp a rendelkezésre álló vízerő célszerűtlen felhasználása, a miért a gyár az időszakonkénti vízhiány miatt szünetelni volt kénytelen, továbbá az egyes üzemhelyiségek szétszórtsága és távolsága a tisztí lakoktól, mi által egyrészt az anyagok ide-oda szállítása végett sok haszontalan költség okoztatik, másrészt a felügyelet oly hiányossá vált, hogy az egész műszaki üzem vezetése az eredmény szembetűnő kárával egészen a felvigyázókra ment át. Ezen hibák eltávolítását azáltal vélték elérhetőnek, ha részint a vasolvasztó célszerűbb helyre áthelyeztetnék, részint a nyersvas finomítása egy vagy legfeljebb két épületben központosíttatnék. Miután azonban ezt csak nagyobb költségekkel lehetett volna létesíteni, ezeknek fedezésére pedig a magán részbirtokosok sem hajlandók, sem képesek nem voltak, e gyárnak eladása s mivel erre vevő nem akadt, annak bérbeadása kísértetett meg. Azonban még erre sem történnén elfogadható ajánlat és időközben az alább említendő új vasgyár felépítése határoztatván el, a mely mellett ezen régi gyárban fekvő és még befektetendő tőke dús kamatozást ígér, fel lett az ottani államjavak igazgatósága hatalmazva, hogy az egyes magánbirtokosoktól az egyes részeket készpénzen vegye meg. Mivel ezek erre nagyon is készek, rövid idő múlva e gyárnak az állam egyedüli birtokosa lesz.

Ezen vasmű: Uppony, Vinczépál, Tapolczán, Nekeseny, Telekes, Szilas és Rudnó községek határaiban saját vasércbányákkal bir, melyek évenként vagy 300,000 mázsa vasérczet szolgáltathatnak.

Évi termelése mintegy 8000 mázsa nyers és öntöttvas, továbbá vagy 6000 mázsa vertvas.

Jövedelmezősége az utolsó évtizedekben e következő volt évenként:

1835-től 1852-ig	11,929	frt nyereség
1853-ban	12,298	„ veszteség
1854-től 1858-ig	4,612	„ nyereség
1859 „ 1861 „	6,350	„ veszteség
1862 „ 1866 „	11,702	„

1867-ben 6,587 frt veszteség

1868-ban 13,587 „ nyereség.

Hazánkban jelenleg a megkezdett és a közel jövőben biztos kilátásba helyezett vaspályavonalok kiépítése végett, oly nagy mennyiségű vasgyártmányra lesz szükség, hogy azt hazai iparunk nem lesz képes kiállítani. Hogy tehát az ezen gyártmányokért járó nevezetes pénzösszeg legalább egyrészt hazánkban maradjon, s hogy a Diósgyőr környékén fekvő vasérczek, erdőségek és köszéntelemek értéktessenek, elhatározottat, hogy Diósgyőrről oly vasgyár építtessék, mely évenként 200 ezer mázsa vaspályasínt képes előállítani. Ezen vasgyár építése, — ahoz az előkészületek már a múlt évben megtétetvén — jelenleg a legnagyobb eréllyel foly és még ez évben elkészülvén, az állam bevételeit nevezetes összeggel fogja szaporítani.

Az ungvári államjavak igazgatóságára csak a turia-remetei vasgyár vezetése van bízva. E vasgyár 1863-ban az egész ungvári uradalom bérbeadása alkalmával, a bérlőknek 40,000 frton eladatott, miután azonban a vevők sem a vételárt meg nem fizették, sem a szerződés egyéb feltételeinek eleget nem tettek, e vasgyár az 1867-ki novemberhóban, az uradalmat illető bérszerződés felbontása alkalmával, az állam birtokába ismét visszakerült.

Ezen vasgyár jóminőségű vasérczekkel Poroszkó és Laaz határában fekvő saját bányái által láttatik el és miután az ungvári uradalomhoz tartozó rengeteg erdők a szükséges tüzelőszert kifogyhatatlan mennyiségben szolgáltatják, czélszerű alapokra fektetve, erélyes vezetés mellett, igen szép jövőendővel kecsegtet.

Termőképe ssége évenként mintegy 15 ezer mázsa nyers és 12 ezer mázsa nyújtott vasra tehető, tehát a kisebbszerű gyárak közé sorozandó.

Jövedelmezősége e gyárnak kedvezőnek mutatkozik, 1867-ben eredményezett 1014 frtnyi és 1868-ban 10,304 frtnyi nyereséget.

A m. szigethi bányászati igazgatóság kerületében csak a fehérpataki és kobilapójánai vasgyár fekszik.

Nyersvas jelenleg csak a fehérpataki olvasztóban termeltetik, évenként mintegy 12,000 mázsa, a melyből 3000 m. öntvényekre, 9000 m. pedig a kobilapójánai intézetben vertvasnak dolgoztatik fel.

A veresvizi bányadalom, melyhez a Salvator és a Susana nevű zúzda is tartozik, a közelebb elmúlt évtizedekben folytonos veszteséggel küzdött, így az 1844—1857. évek közötti időszakban, összesen 236,758 frt veszteség mellett csak 1850-ben mutatott 18,722 forintnyi nyereséget.

Jelenleg azonban igen szépen jövedelmez. 1867-ben 47,458 ftot, 1868-ban pedig 29,524 ftnyi jövedelmet nyújtott.

A kereszthegyi (Nagybánya város területén) bányadalom, hosszú évekig kielégítő sikert nem mutathatott fel, úgy, hogy annak eladása vagy elhagyása már komoly tárgyalás alá vétetett: a legújabb időben azonban annyira javult, hogy az, a közel jövőben a nagybányai kerület gyöngyének lesz mondható.

Jövedelmezősége 1862-től 1868-ig a következő táblázatból kivehető:

É v	Számla- szerű nye- reség	Termelt		Ennek	A g i o		Összes nyereség
	veszte- ség	arany	ezüst	értéke			veszte- ség
	frt	p. font		frt	%	frt	frt
1862.	101.358	75	84	54.405	25.8	14.037	87.321
1863.	32.135	98	445	86.175	12.2	10.513	21.622
1864.	25.848	225	692	188.015	15.6	28.550	54.398
1865.	8.420	170	439	134.505	9.3	12.509	20.929
1866.	49.209	178	1433	184.535	18.7	34.508	83.717
1867.	1.346	134	1007	134.765	25	33.691	32.345
1868.	4.698	139	1250	150.075	14.8	21.911	17.213
Összesen	56.698	819	5350	927.475		155.719	99.659
Évi átlag	8.009	117	764	132.496		22.246	14.237

A kapnikai bányákban az állam úgy látszik csak a múlt század elején kezdett bányászkodni, az első kísérletek azonban nem igen voltak kecségetők. Nagyobb lendületet csak 1722 körül nyert e bánya, mikor a selmeczi kerületből számos család ide költöztetett. Idő folytával az ott létezett magánbányabirtok egészen az állam tulajdonává lett.

E bányadalomnak nyeredékei állanak évenként mintegy 8000 mázsa ezüst, 2000 mázsa ólom és 500 mázsa rézércből, továbbá vagy 200,000 mázsa zúzércből.

Jelenleg igen dúsán fizeti vissza a befektetett tőkét.

Az összes kohóknál 1862—1866-ig 27,855 forint veszteség, 1867-ben ellenben 35.655 forint, 1868-ban 19,561 frt nyereség mutatkozott.

Az ezen kohóműveknél nyert arany és ezüst a gyulafehérvári pénzverdénél váltatik be, az ólom és réz, részint az illető kohónál, részint a nagybányai terményraktárnál adatik el, legnagyobb része pedig ez utóbbi által a pesti termény-árúdaigazgatóságához szállittatik, hol az készpénzért eladatik.

A nagybányai kerületben csak egy vasmű van Rojahidon (Podoruj), mely a sztrimbulyi vaskohó megszüntetése mellett 1847-ben épült. Vasércz bányái, részint Máramarosmegye határában az ugynevezett Netedán, részint Maesramezön léteznek. Innen nyerhető évenként mintegy 150,000 mázsa vasércz 10—12 krnyi költséggel, fuvarozásuk a kohóhoz további 16—20 krba kerül.

Ezen vasgyárhoz tartozik még két vashámor Strimbulyon és egy kavarda Oláhláposon. Az első kettő jelenleg is üzemben tartatik és azokban évenként mintegy 3000 mázsa rúdvas készittetik.

Az egész vasműnek évi termelése mintegy 5000 mázsa nyersvas, 7000 mázsa öntvény, 3000 mázsa rúdvas és 1500 mázsa szervas, termő képességét azonban ezen eredmény korántsem közelíti meg, mely legalább háromannyira tehető.

Pénzbeli eredményei e vasgyárnak nem a legfényesebbek, ugyanis: 1851-től 1855-ig volt évenként 7063 frt vesztesége. 1856—1859-ig évenként 11,265 frt nyeresége, 1862—1866-ig ismét 23,427 frt veszteség, ellenben 1867-ben 5851 frt és 1868-ban 13,132 frt nyereség volt.

Ezen veszteség daczára, e vasgyárnak fennállása a legjobb eredménnyel van az egész kerületbeli bányászatra: mert más vasgyár e vidéken nem léteztvén, kénytelen lenne a bányászat minden vasszükségleteit más távolfekvő gyárakból fedezni, a mi egyrészt a nagyobb szállítási költségek miatt, másrészt azért is igen káros volna, mert gyakori sürgős esetekben a vasszükségletek igen későn volnának megkaphatók. Tétettek azonban czélszerű intézkedések, hogy e vasgyár is mentül hamarabb jelenlegi kedvezőtlen helyzetéből kibontakozzék.

A kolozsvári bányaigazgatóság kerületében két nagyobb és egy kisebb aranyezüstbánya, t. i. a nagyági, verespataki és füzes szent háromsági, továbbá két ezüstkohó, Zalathnán, és Csertesden, végtére három vasmű Gavasdian, Kudsiron, és Sebeshelyen létezik. Ezen bányaművek adtak, az agio beszámítása nélkül, 1862-től 1866-ig átlagosan 7237 frt veszteséget, ellenben 1867-ben 3064 frt és 1868-ban 19,291 frt nyereséget. Az agio beszámításával pedig 1862—1866-ig 21,216 frt, 1867-ben 25,279 frt és 1868-ban 40,150 frt nyereséget, tehát igen szép haladásnak indultak.

A fent elősorolt bányaművek között legjelentékenyebb a nagyági.

Régi, még lőpor alkalmazása nélkül hajtott vájatok bizonyítják, hogy a bányászat Nagyágom már az űskorban létezett, azonban nem tudni mi okból elhagyatva a mult század közepe tájaig, még az efeletti hagyományok is hiányoznak. 1746-ban találtatott ott történetesen egy régi hányán egy dús érczdarab, mely annak ujbóli felnyitására indokul szolgált.

A vájmányok legnagyobb része aranyban dús tellur-érczekből állanak, melyek számtalan 1—3 hüvelyk vastag erecskében és azokban is igen szakadatossan fordulnak elő, vastagabb telérke csak egy pár ismeretes, de ezek is ritkán érik el a 2—3 lábat. Ezen érczek mellett nyeretik meg évenként mintegy 40,000 mázsa zúzércz, a melyek 10—57 nyíllal felszerelt zúzdában és a hozzá tartozó szérdékben mintegy 20.000 mázsa beváltható marát szolgáltatnak.

A szükséges viznek felfogására szolgál egy földalatti és két a földszinén létező tó, melyekben összesen mintegy 1.260,000 akó viz van.

E bányamű jövedelmezősége nem volt oly nagyon ingadozó, mint azt egyéb fém-bányaműveknél tapasztaltuk; ugyanis e bányamű fennállása óta 1868. év végeig volt az összes nyereség 4.768,341 frt 93 kr., tehát átlagosan egy évben 39,736 frt 18 kr. •

1862-től 1866-ig volt	66,690 frt,
1867-ben	71,969 „
1868-ban	60,655 „ nyereség.

Ezek oly számok, minőket ritka bányamű mutathat, és bizonyítéka annak, hogy a részvényesek reményei jogosítottak voltak, midőn e műnek vezetését a kincstárra bízák.

Évi termelése mintegy 3 p. font termésarany és 10.000 mázsa zúzércz, mely utóbbiból mintegy kilencz p. font zúzarany nyeretik. E termelést jelenleg nagyobbra fokozni nem lehet; mert csak 2 összesen 24 nyíllal felszerelt zúzdával lévén ellátva, többet ennél feldolgozni nem képes.

Eddig egypár feltárás történt, főkép a katrovca és korhoktömszön és némely kisebb jelentőségű telérkéken, melyek folytán bár kevés termés aranyat de igen jó zúzérczeket szolgáltató közemek nyitattak fel s ezekből már most is sokkal több volna kifejtethető, mint a mennyit a létező zúdaeszközök feldolgozni képesek.

Ezen bányaműhöz tartozik egy felszerelt zúzda, mely a vájnával egy 1994 öl hosszú vasutvonallal van összeköttetésben. Ebben feldolgoztatik évenként mintegy 70,000 mázsa zúzércz, melyekből mintegy 50 p. font arany és 30 p. font ezüst nyeretik.

Ezen bányamű végcélját még nem érte el, jövedelmezősége tehát kevésbé lehet kielégítő, mivel, mint már említettett, a feltárt zúzérczeknek csak egy csekély részét képes értékesíteni.

A vajdahunyadi állami vasgyár vasérczelkei 313,131 □ölnyi területet foglalnak el, s van emellett vasérczekre még 18 szabad kutatási kör.

E gyárművek 1744-től kezdve mostanig folytonosan igen szép jóvedelemmel nevelték az állam bevételeit, noha az üzemeszközök, melyekkel felszerelvék, már avultak és hiányosak s hajtóvizök csekélyisége miatt, nyáron ha szárazság, télen pedig ha kemény fagyok uralkodnak, évente két három hónapig is kénytelenek szünetelni. De egyéb viszonyaik kedvezök s nagyszerü vasgyarak állítására V. Hunyad környéke mintegy magától a természettől van kijelölve; mert a gyalári vájnátkban a legtisztább és kitünö vasércz, 40—50% vastartalommal oly nagy mennyiségben jön elő, hogy az ércztelep, egész hegyet képezvén, legalább egy századig egy millió mázsát meghaladó vasérczet képes évenként szolgáltatni. Továbbá a zsillvölgyi temérdek köszén, a piski-petrozsényi vaspálya kiépítése után, mely V.-Hunyad mellett egy kis mérföldnyi távolságban halad el, e vasfinomításnál a legnagyobb haszonnal lesz értékesíthető. Végre a v.-hunyadi és szászvárosi államerdök 50,000 szabályöl évi termelés mellett, e vasgyarakat évenként legalább is 38,000 öl fával láthatják el, mely famennyiséggel 240 ezer m. nyers vasat lehet előállítani.

Ezen vasgyarak termelése jelenleg mintegy 50,000 mázsa nyers és 35,000 mázsa vertvas, évi jóvedelme volt 1862-től 1866-ig átlagosan 9850 frt, 1867-ben 12,881 frt veszteség és 1868-ban 21,511 frt nyereség.

„Még a mult évben, midön az első erdélyi vaspálya megnyitása közeledett, mondja a minister úr s annak a zsillvölgy felé a köszéntelepig kiterjesztendő folytatása tetteleg munkába vétetett, a fentebb említett s mindenekfelett a vasipar fejlődésére alkalmas hunyadmegyei viszonyoknak bányászati, különösen vastermelési szempontból leendő tanulmányozása végett Péch Antal pénzügym. oszt. tanácsost küldtem Hunyadmegyébe, ki is észlelvén a Zsillvölgyében a kifogyhatlan gazdagságu és kitünö minőségü köszéntelepet, hol akkor a kincstár 16 bányamérték birtokában volt, az üresen hagyott köszéntelep nevezetesebb részeinek lefoglalását haladék nélkül eszközölttettem: minél fogva az állam a Zsillvölgyben jelenleg 71 bányamértéket és Péch A. oszt. tanácsos czélszerű intézkedései következtében 107 szabad kutatást bír, s ezek biztosítására, lehető kiterjesztésére és a telepek kellő feltárására jelenleg fő ügyelem

fordítatik, mivel feladatul van kitűzve e köszénbányát a petrozsény-piski vaspálya megnyitáig termelővé és így mielőbb jövedelmezővé tenni.

„Ezen köszénbánya hazánk eddig ismert köszéntelepei közt a leg-gazdagabbak közé tartozik és nemcsak a hunyadmegyei vasipar biztos fejlesztésére van hivatva, hanem arra is, hogy az alföldnek, mely tüzelő-szerekben nagy hiányt szenved, olcsó és jóminőségű tüzelő-anyagot szolgáltatson s ezáltal hazánkban eddig csak földműveléssel foglalkozó ezen nagy területén az iparfejlődés is előmozdittassék, sőt még az ország fő-városa is nagyobb mennyiségben köszénrel láttassék el.

„Vajda-Hunyad környékén a legtisztább és kitűnő minőségű vasércz 40—50%-nyi vastartalommal, oly nevezetes mennyiségben fordul elő, hogy ezen ércztelep nagy tömege egész hegyet képez s legalább egy száza-dig több mint egy millió mázsá nyers vasat képes éven-kint szolgáltatni; továbbá a zsillvölgyi köszéntelepek, ahol egész 70 lábnyi vastag köszénrétegek is fordulnak elő, száza-dokon át sem lesznek kiaknázhatók, az érintett hazai ipar emelésén kívül, azon szerencsés körülménynél fogva, hogy közel a Duná-hoz, Moldva-, Oláh- és Törökország szomszédságában fekszenek, nagyobb-szerű kiviteli forgalomra is vannak hivatva. Mert ha a tervben lévő oláh-országi vasúthálózattal az első erdélyi vaspálya össze lesz kapcsolva, mi annyival könnyebben s minden nagyobb áldozat nélkül létesíthető, miután a határszélig alig két mérföldnyi pályahosszabbítást kellene csak eszközö-zőlni: akkor a vajdahunyadi vas- és zsillvölgyi köszénbányák délkelet felé, az aldunán s ugy a Fekete- és Középtengereken, hol jelenleg egye-dül Angolország kőszene szerepel, lesznek hivatva évi termelvényeik leg-nagyobb részét érvényesíteni, melyek kivitele az említett vonalon nagy mérvben lesz eszközölhető.

„Minélfogva piski-petrozsényi vaspálya megnyitásával elérkezettnek vélem az időt, hogy azon nagy kincs, melylyel a kincstár a vajdahunyadi vasérczben és a zsillvölgyi köszénben rendelkezik, haszinto jelentékeny befektetések mellett volna is létesíthető, a közgazdászati érdekek elő-mozdításával szintugy, mint a kincstári jövedelmek emelésével, minél előbb értékesíttessék.

„Mely czél nézetem szerint két uton érhető el, t. i. vagy maga teljesíti az állam a nevezetes összegeket igénylő befektetéseket a bánya-tízlet kincstári kezelése mellett, mely esetben nem kétlem, hogy a magyar állambányagazgatás, mely mostoha viszonyok közt még ott is tudott hasznos eredményeket felmutatni, hol a magánbányászat bekövetkezett veszteségek folytán a bányával felhagyott, ezen bányáipart, az itteni ked-vező és a legszebb reményekre jogosító viszonyok közt, az állam

hasznára, gyümölcsöző eredményyel fogja berendezni és kezelni.

„Ezen ut választásánál azonban, mely kezdetben egypár milliót haladó befektetést minden esetre igénybe veendő, komolyan megfontolandó, vajjon az államnak nem inkább feladata-e oly vállalatoknál a magánvállalkozási szellemnek tért engedve, ott, ahol ez képes a szükséges tőkét olcsóbban beszerezni s a kezelés szabadabb mozgása, valamint a kereskedési esetlegességek azonnali felhasználása mellett, az értékesítést kedvezőbben létesíteni.

„De másrésről arról lévén meggyőződve, hogy az államvagyon nevezetesebb részeit, kivérvén azokat, melyek csekélységöknél vagy elszórtságuknál fogva kellő haszonnal házilag nem kezelhetők, anyagilag emelkedő országban, hol minden ingatlan értéke nevezetes emelkedésnek néz elébe, az állam szembetűnő kára nélkül eladni czélszerű nem lenne: ugyanazért az ezen köszén- és vasbányáknál teendő beruházásokra nézve követendő másik ut az lenne, ha a kincstár fentartván ezen vas- és kőszéntelegekre vonatkozó tulajdonjogát, a megkívántató befektetések létesítése és az üzlet vezetése iránt elegendő pénzerővel rendelkező és szakértő vállalkozókkal hosszabb időre szerződnék akképen, hogy a szerződés tartama alatt a befektetett tőke törlesztetvén, a nyerendő haszonban az átengedett vagyon értékarányához képest az állam is részesülne s a szerződés lejártával, a vállalat a befektetésekkel együtt, minden megtérítés nélkül, az államkincstár rendelkezése alá visszakerülne.

Ezen gazdag kincs mielőbbi kellő értékesítése végett, a helyszini vizsgálatok folyamatban vannak.

A menüiben az állami kohók és vasgyárak készítményei helyben el nem adhatók, ezeknek elárusítását a pesti terményáruda közvetíti.

Ezen intézet a legújabb időben nevezetes változtatásokon ment keresztül. Ugyanis 1867-ig mint a bécsi terményárudaigazgatóság fióköfintézete, csak ennek nevében működött és önálló számlája nem lévén, az üzletéből eredett nyereséget vagy veszteséget önmaga ki sem mutatta. A kir. ministerium megalakultával azonban e viszony megszűnván 1867-ben önállólag állította össze üzlete eredményét. Az említett évben már az állami bányaművek terményeit bizonyos meghatározott áron vette át saját számlájára és az elárusítás folytán elért 107,933 forintnyi hasznot szinte saját javára írta.

E viszony 1868-ban annyiban megváltozott, hogy elhatározott, miszerint jövőre az elárusításból eredő haszon vagy veszteség, mely leginkább az árúérték ingadozásából származhatik, a terményárúda kezelési költségeinek aránylagos részével együtt az illető áruszolgáltató bányaművek javára illetőleg terhére irassék, úgy hogy ez intézet ezentúl sem hasznot, sem kárt kimutatni nem fog.

Ezen intézet 1867-ben 107,933 frtnyi nyereséget mutatott ki, 1868-ban ellenben 70,766 frtnyi veszteséget, átlagosan tehát e két évben 18,583 frtnyi nyereséget. Az 1868-ki veszteség onnan eredett, hogy egy nagyobb részlet még 1867-ben szállított ólomnak az értéknek csak 1868-ban térített meg az illető bányaművek, továbbá, mert a rézárúk ára ez évben 4 frttal szállott alább.

Az összes forgalom kimutatásból kitűnik, hogy az elárusítás értéke 1862-től 1866-ig átlagosan évenként csak 397,328 frtot tett, 1867-ben pedig már 805,599 frtra és 1868-ban 1,419,897 frtra emelkedett.

Pénzverdék.

Az összes bányászat kiegészítő részét némileg a pénzverdék képezik.

A m. korona országaiban két pénzverde van, az egyik Körmöczbányán, a másik Gyulafehérvárott.

Ezen pénzverdékben gyűl össze nemcsak az állami és magánkohókban nyert arany és ezüst, hanem azon ócska áruszerekben lévő ily fém is, mely a beváltási hivataloknál kész arany- és ezüstpénzen beváltatik. Az így összegyűlt arany- és ezüstmennyiségétől függ a pénzverdék tevékenysége és miután ez főképp az utóbbi uton befolyóra nézve nagyon változó, e verdék is egyes években különböző arányban vannak elfoglalva. Mindamellett szükséges, hogy előállítási képességük oly mérvű legyen, hogy a rendkívül nagy beváltásokat is igen rövid idő alatt pénzzé alakíthassák.

E pénzverdék munkaképessége kitűnik e következőkből:

A körmöczi pénzverde bir 7 újabb Uhornféle és 7 régibb csavar pénzverő géppel és az ezek képességéhez aránylag egyéb a pénzveréshez szükséges segédgépekkel és készülékekkel, s miután egyegy gép, 10 órai munkaszak alatt, legalább 20,000 darab pénzt ver, képes ezen verde, csak a nappali munkaszak alatt évenként 84 millió darab pénzt előállítani.

A gyulafehérvári ellenben bir 6 Ulhornféle géppel és az ezekhez szükséges egyéb segédgépekkel és készülékekkel, minélfogva képes szintén csak a nappali munkaszak alatt, évenként 36 millió darab pénzt kiverni.

Tapasztalás szerint az éjjeli munka folytán csak 75% készül abból, a mi nappal előállítható, e szerint képes éjjel nappal dolgozva előállítani:

a körmőczi pénzverde	147
a gyulafehérvári	63

és mind a kettő . 210 millió darab pénzt.

E pénzverdék azonban az említett összegtől az újabb időben nagyon hátramaradtak s az 1862—1866-diki korszakban évenként átlagosan

a körmőczi verdében	11.292,457
a gyulafehérváriiban	5.042,821 darab veretett.

1867-ben és 1868-ban

Körmőczön	1.117,469	—	22.805,515
Gyulafehérvárott	911,499	—	2.885,558

átlagosan tehát e két utolsó évben az

első helyen	11.961,492
a második helyen	1.898,528

darab veretett

Az utóbbi időkben e két pénzverde legtöbbet állított elő 1859-ben, a mikor:

Körmőczön	129.144,671
Gyulafehérvárott	38.343,705

összesen . 167.488,376

pénzdarab készült.

A pénzverdék üzeme (Betrieb) három főágra oszlik: a beváltásra, az aranyváltatásra, és a pénzverésre.

A beváltást terhelő kiadások: az ömlesztési és kémlelési költségek, fedezésükre szolgálnak a beváltatóktól bevett kémleldíjak és azon fémtöbbletek, melyek parányiságuk miatt az egyes beváltmányi tételekben kémlelés által meg nem határozhatók, de az egész tömegben összegyűlve az anyagkezelés eredményében előtűnnek. Ezen üzemág rendszeren nyereséget mutat, mely leginkább a beváltmányok számával áll egyenes arányban.

Az aranyváltás célja, azon aranytiszta állapotbani előállítás, mely a beváltott aranytelt ezüstben rejlik. Ezen műtét költségeinek fedezésére szolgálnak a beváltatók által fizetett váltatási díjak (az aranytelt ezüst minden pénzfontjától 1 frt), továbbá azon aranytöbblek, mely az

egyes beváltmányi tételekben csekélységénél fogva, kémle után meg nem határozható; végtére az előállított mellék-nyeredékek, különösen a rézgálicz értéke. Ezen üzemág is rendesen nyereséggel záródik.

A harmadik üzemág a pénzverés, mely a készített pénznemek szerint ismét három részre oszlik, a teljesértékű arany és ezüst pénz, az ezüst váltópénz és a réz váltópénz készítésére.

A teljesértékű arany és ezüst pénzkészítés főfeladatuk a pénzveredéknek, váltópénzek veretése csak egyes kivételes években fordulván elő; ez viseli tehát nemcsak a tulajdonképeni pénzverési, hanem az egyéb költségeket is. Ezek fedezésére szolgálnak a beváltatok által fizetett pénzverési díjak (az aranyból a beváltmányok értékének $\frac{1}{2}$ 0/0, az ezüstmű pedig az értéknek 10/0).

Ezüst váltópénz 1861-től 1867-ik évig egyik pénzverdében sem készült és csak 1868. július havában indult meg az 1868. VII. t. cz. rendelkezése folytán a 20 és 10 krajczárosok veretése mind a két verdében. E törvényezikk által megállapított 3,300.000 frtnyi ilyenmű pénzösszegeből veretett 1868. év végéig

Körmöczön	969.808 frt 90 kr.
Gyulafehérvárott	309.020 „ 00 „

Összesen 1,278.828 frt 90 kr.

Miután ezen pénznemekben a tiszta ezüst pénzfontja 75 forinttal hozatik forgalomba, miglen annak belső értéke csak 45 frt: a fentebbi tetteleg kivert összeg eredményezett.

Körmöczön	387.923 frt 56 kr.
Gyulafehérvárott	123.608 „ 00 „

Összesen . 511.531 frt 56 kr.

pénzverési nyereséget.

E nyereség azonban csökken az ezen pénznemek veretésével összekötött üzemvesztéssel, mely

Körmöczön	29.262 frt 36 krt,
Gyulafehérvárott	8,493 „ 34 „
tett, úgy hogy az e pénzveretésből az államra háromlő tiszta haszon:	
Körmöczön	358.661 frt 20 kr.
Gyulafehérvárott	115.114 „ 66 „

Összesen . 473.775 frt 86 krtteszen.

Réz váltópénzek az 1862—1866. év közötti időszakban mind a két verdében verettek, még pedig:

Körmöczön	602.484 frt 57 kr.
Gyulafehérvárott	183,199 „ 90 névleges értékben.

A mult 1867-ben nem veretett egyik verdében sem rézváltópénz, csak az 1868-ik évben kezdetett azismét meg a magyar új 4 és 1 krajczáros darabokkal, még pedig csak Körnöczön; mert itt a rézlapoczkok tetemesen jutányosabban voltak megszerezhetők. továbbá mivel ezen verde ilyenmü pénzek veretésére általában alkalmasabb is.

Az 1868. VII. törvényezikk szerint kiveretendő volt ilyenmü pénzekben 300.000 frt — kr.

Ebből kiveretett 1868. év végeig

4 kros darabokban	123,971	„	92	„
1 kros darabokban	125,310	„	—	„

Összesen	249.281	„	92	kr.
--------------------	---------	---	----	-----

a folyó évben tehát még kiveretendő lészen	50.718	„	08	„
--	--------	---	----	---

A fentebbi 249.281 „ 92 kr-nyi összeg előállításának költségei 110,936 frt 22¹/₂ krt tévén, mutatkozik e kiveretésnél 138,346 „ 39¹/₂ kr-nyi nyereség.

Ehez adva az ezüst váltópénzveretésből származó pénzverési nyereséget 511.531 „ 56 „

tészen az összes pénzverési nyereség 649,877 frt 95¹/₂ krt.

A pénzverdék főköntézei gyanánt tekinthetők az arany és ezüst beváltó hivatalok. Jelenleg van ily hivatal Magyarországon 3, u. m. Pesten, Kassán és Temesvárott; Horvátországban 1, Zágrábban; valamennyi egybekötve az ugyanezen helyeken fennálló fémjelző hivatalokkal. 1867-ig csak Pesten volt ily hivatal, mely a bánya-terményáruda ügynökséggel volt kapcsolatban. Ezen hivatalok a magánosok által beváltásra hozott aranyat és ezüstöt, a pénzverési díjak levonásával, teljes értékben térítik meg, s miután ezen díjak az illető pénzverde javára iratnak, ezenkívül az ömlesztés, kémlés, szállítás, hivatalnokok fizetése stb. bizonyos költségekkel vannak összekötve, ezen üzemág csak veszteséggel járhat.

A beváltott fém mennyisége volt 1862—1866-ig évenként átlagosan 67 p. font arany és 2921 p. font ezüst, az utolsó két évben pedig 166 p. font arany és 9295 p. font ezüst.

Sótermelés.

A mr. koronaországok területén létező sótelep, a continensen ismert sóképletek közt mind kiterjedésére, mind sógazdagságára nézve elsőrangú helyet foglal el.

A magyarországi sótelepek miveltése emberemlékezetet meghaladó időszakra vihető vissza.

Minő fejlődésen mentek keresztül a magyar- és erdélyországi sóbányák s mikor lettek az állam kizárólagos tulajdonává? hiteles történeti adatok alapján még ez ideig ki nem mutattatott, mivel e sóbányák történetének megírásával, alaposan eddigelé senkisé foglalkozott.

A jelenben ismert és termelés alatt álló sótestek általában északi felé tisztábbak és tömörebbek, ugyanazért a Máramarosban termelt kősó keresettebb és kedveltebb, mint az, mely Erdélyben magyarországi fogyasztásra termeltetik.

A sótermelés, ahoz képest, amint a só élvezhető szilárd kősóalakban, vagy pedig vízben feloldva fordul elő, kétféleképpen eszközöltetik, vagy kiaknázás, vagy sófőzés által. A kősóbányászatra nézve a mr. korona alá tartozó országok területén jelenleg 8 sóbánya áll fenn, t. i. Szlatinán, Sugatagon, Rónaszéken, Vizaknán, Maros-Ujváron, Thordán, Déesaknán és Parajdon; sófűzde pedig 1, Sóvárrott. A három első sóbánya Máramaros megyében fekszik, a többi öt pedig Erdély területén.

Ezen sóbányák a legközelebbi múlt időkig sajátos jelleggel bírtak, a mi abból állott, hogy a bányamiveltési tervezetek, a feltárási és sóköfejtési rendszer, tekintet nélkül a fekvények és viszonyok különbségére, mindenütt egy és ugyanaz volt; ugyanazért ezen életbe léptetett rendszer a legfontosabb követelményeknek mindenben nem felelhetett meg. De az újabb időkben sikerült ezen elavult rendszeren korszerű változásokkal segíteni, elsőben is a sókamrák alakjának megváltoztatása által, a mennyiben azok a hajdan szokásos harangalak helyett, célirányos miveltésnek inkább megfelelő, négyszögű hasábalakot nyertek, mi által a sókamrák üzemtere is jelentékenyen növekedett.

E rendszer utóbb nagyobb tökélyre fejlődött keresztkamrák alkalmazása által, melyek szintén négyszög hasábalakban miveltetvén, a termelési nyitpontok számát szaporították és a bányák fennállását hosszabb időtartamra kiterjesztették.

Az ekkép elért előnyök nem valának ugyan megvetendő, mindamellett a régi rendszernek még igen sok hátránya maradt fenn s évtizedeknek kellett elmulni, míg az újabb időkben meggyőződtek arról, hogy e rendszeren a helyi viszonyokhoz képest, legalább kísérletképpen változtatni lehet és szükséges is. A közelmúlt években számos életrevaló reform eszközöltetett.

A szlatinai só-termelés 186^{2/6}-ig bezárólag évi átlagban 391,758 mázsát tett, a kiállításai költség pedig 105,944 frtot: egy mázsa konyhasó kiállítására tehát 26 kr, egy mázsa marhasóra pedig 38 kr. esett.

A legközelebb mult 1867-ben és 1868-ban tett a termelés szintén évi átlagban 533,108 mázsát, a kiállítási költség pedig 107,756 frtot, tehát konyhasónál 18 krt, marhasónál 28 krt mázsánként: minélfogva a termelés e két utóbbi évben átlag 141,350 mázsával növekedett, a kiállítási költség ellenben a konyhasónál mázsánként 7 krral, a marhasónál 10 krral kevesbedett.

A sótermelés Sugatagon 1862—1866-ig bezárólag évi átlagban 369.900 mázsát tett, a kiállítási költség pedig 120.597 frtot; minélfogva 1 mázsa konyhasó 32 krba s 1 mázsa marhasó 37 krba került.

A legközelebb mult 1867-ben és 1868-ban tett a sótermelés, szintén évi átlagban 413.782 mázsát, a kiállítási költség pedig 102.015 frtot; esett tehát 1 mázsa konyhasóra 24 kr., s 1 mázsa marhasóra 32 kr., minélfogva e két utóbbi évben, az ezeket megelőző öt év eredményéhez képest, a sótermelés évi átlagban 43.882 mázsával szaporodott, a kiállítási költség ellenben apadt, nevezetesen a konyhasónál mázsánként 7 krral s a marhasónál 5 krral.

Rónaszéken 1862—1866-ig bezárólag, évi átlagban 106.383 frt kiállítási költség mellett 347,148 mázsa só termeltetett; minélfogva 1 m. konyhasó 29 krba s 1 mázsa marhasó 38 krba került.

Az 186⁷/₈-dik évi szintén átlagos termés 393.255 mázsát tett 104.460 frt kiállítási költség mellett, melyből 1 mázsa konyhasóra 25 kr. s 1 mázsa marhasóra 37 kr. esik. Ez utóbbi két évben tehát, az 186²/₆ év alatti korszakhoz képest, a termelés 46.107 mázsával emelkedett, a kiállítási költség ellenben mázsánként a konyhasónál 4.₄₆ krral s a marhasónál 1.₂₉ krral apadt.

Rónaszék mind kiterjedésére, mind a még fel nem tárt sómennyiségre, mind az ottani só minőségére nézve, a máramarosi sóbányák közt az első helyet foglalja el, mely előnyhöz még egy nagyfontosságú körülmény is járul, t. i. hogy a rónaszéki sóbánya, kedvező helyrajzi fekvésénél fogva, a szigethi vaspálya egyik mellékágával közvetlen érintkezésbe hozható, a mi ezen bányát a magyar koronához tartozó országok területén, kétségen kívül első rangra fogja emelni: minélfogva a magyar és erdélyországi bányák közt, Rónaszék van hivatva mindenek előtt bányászati üzletrendszerének gyökeres átalakítására, hogy a tőle várt követelményeknek minden tekintetben megfelelhessen.

A máramarosi sóbányák üzemeredménye 1862—1868-ig röviden egybefoglalva, e következő:

Az átlagos évi termelés tett:

186²/₈-ban 1.108,805 mázsát.

186⁷/₈-ban 1.340,140 „

A termelés tehát emelkedett 231,335 „

Az évi termelési költség tett átlag az első kor-	
szakban	332,924 frtot,
melyből 1 mázsa konyhasóra esett	29. ³² kr.,
s 1 mázsa marhasóra	35. ⁰⁹ "
Az utóbbi korszakban pedig tett a termelési költség	
szintén átlagban	314,232 frtot,
melyből esett 1 mázsa konyhasóra	22. ⁴¹ kr.,
s 1 mázsa marhasóra	32. ⁴⁷ "
Ez utóbbi korszakban tehát a kiállítási költség	
1 mázsa konyhasónál	6. ⁹¹ krral,
s 1 mázsa marhasónál	2. ⁶² "

kevesbedett.

A vizaknai, thordai, déésaknai és parajdi sótermelés kizárólag Erdélyország szükségletére szorítkozik, de M.-Ujvár a helyi szükségleten kívül részben a magyarországi sófogyasztást is fedezi.

Vizakna 186²/₆-ik évi átlag szerint 19.146 frt kiállítási költség mellett 50,047 mázsa sót termelt; 1867-ben 43,426 mázsát, 13.509 frt kiállítási költség mellett; 1868-ban pedig 44,362 mázsát 16.406 frt kiállítási költséggel; minél fogva 1 mázsa só került

186 ² / ₆ -ban	38. ²⁶ krba
1867-ben	30. ⁵⁰ "
1868-ban	36. ⁹⁸ "

A kiállítási költség a két utóbbi évben apadt ugyan, de azért nagy-nak mondható, s tekintetbe véve a helyi viszonyokat, a legczélszerűbb intézkedések életbe léptetése mellett sincs kilátás arra, hogy a kiállítási költségeket, nagyobb termelés előidézésével, a kellő fokra mérsékelni lehetne.

Vizakna, mint Erdély minden kisebb bányája, még most azon meg nem szüntethető hátrányban szenved, hogy a nélkülözhetlen kiállítási költségek mellett, termelése nagyobb kiterjedést nem vehet. A szállítás költséges, nehézkes s az ebből eredő nyomasztó viszonyok nem engedik, hogy a sótermelés valamelyik kedvező fekvesű és czélszerűen berendezett bányába központossítsassék; mivel a kisebbszerű és aránylag nagy költséggel járó sóbányák fenntartását épen a létező hiányos szállítás teszi szükségessé s nem engedi, hogy a jelenleg fennálló sóellátási rendszerben valamely lényeges változtatás eszközöltessék.

De a legközelebb multban engedélyezett vaspályák kiépítése után a sószállítási viszonyok is kedvezőbbre fognak fordulni s elháríthatók lesznek azon nehézségek, melyek jelenben az olcsóbb sótermelés akadályait képezik.

A sóban gazdag marosujvári bánya, szerencsés fekvésénél fogva bir különös fontossággal, mivel a Maros folyamán kívül a közel jövőben vaspályán is szállíthatja kitünő minőségű termékeit.

A sótermelés Marosujvárott 1862²/₆-ig évi átlagban 623,270 mázsát tett, 369,373 frt kiállítási költség mellett, melyből 1 m. konyhasóra 59.₅₃ kr., 1 m. marhasóra pedig 37.₅₃ kr. esett. E magas kiállítási költség azon körülménynek tulajdonítandó, mivel az említett korszakban a vízhárító munkálatok évenként 42,137 frtot vettek igénybe, mely kiadás azonban 1867-ben már 27,545 frtra, 1868-ban pedig 7736 frtra szállott le. Ha az északi vaspálya elkészülend, mely a jelenleg felnyitás alatt álló akna kijárása előtt fog elhaladni, a marosujvári sóbányászat viszonyai oly kedvezővé válnak, hogy üzemeredményével egyik sóbányáé sem mérközhetik.

Thordán a sótermelés mindaddig csak a helyi szükséglet fedezésére fog szoritkozni, míg vagy a belfogyasztás nem növekedik, vagy külföldre a sókivitelt lendületet nem vesz.

Évi termelése mintegy 55.250 mázsát tesz.

Dé és a k nán a bányamívelési régi rendszeren lényeges változtatások tétettek, melyek az elmerüléssel fenyegető vizek ellen teljes biztonságot nyújtanak.

Az évi átlagos sótermelés tett:

1862 ² / ₆ -ban	111,876 mázsát,
1867 ⁷ / ₈ -ban	100,379

Az előbbi korszak alatt, t. i. 1862²/₆-ban került

1 mázsa konyhasó	27. ₁₅ krba
1 „ marhasó	23. ₁₇ „

Az utóbbi korszak alatt pedig, t. i. 1867⁷/₈-ban szintén

1 mázsa konyhasó	28. ₅₃ krba
1 „ marhasó	24. ₆₅ „

Sóvárt a sótermelés 1862—1866-ig évenként 126,268 mázsát tett, melynek előállítására felhasználtatott, szintén évenként 718,250 köbláb sósviz és 3726 öl tűzifa, melynek értéke 34,055 frtba számíttatott: minél-fogva 1 mázsa só előállítására kellett 69.₆₄ kr., 3.₀₁ kl. tűzifa és 5.₇ kl. sósviz.

Az 1868. évi üzemjelentés szerint 24 óra elforgása alatt 451 mázsa só termelhető s egészben 111,176 mázsa só termelése 15,926 tizenkét órai munkaszak alatt végeztetett be s felhasználtatott 220 mázsa rudvas és vaslemez s 304¹/₂ öl tűzifa. Mely adatok alapján 1000 mázsa só előállítására szükséges:

34.₃₂ öl tűzifa, melynek súlya 720 mázsa,
5785 köbláb sósviz,

144 tizenkét órai munkaszak,

1.⁹³ mázsa vas.

A magyar- és erdélyországi összes sóbányákban termeltetett:

az 186²/₆-diki korszak alatt összesen 9.669,140 mázsa konyhasó, tehát évi átlagban 1.933,828 mázsa, mely került mázsánként . 42.₁ krba;

továbbá termeltetett 1.210,367 mázsa marhasó, tehát évi átlagban 242,073 mázsa, mely került mázsánként . . . 34.₉ „

Az 186⁷/₈-ki korszakban termeltetett 4.164,867 mázsa konyhasó, vagyis évi átlagban 2.082,433 mázsa, mely került mázsánként 33.₁ „

továbbá termeltetett 686,439 mázsa marhasó, vagyis évi átlagban 343,219 mázsa, mely került mázsánként . . . 34.₄ „

Az utóbbi korszak alatt tehát a konyhasó 9 krral kevesebbe, a marhasó ellenben 0.₅ krral többbe került mázsánként, mint az előbbi korszak alatt, minek folytán az átlagos évi kiállítás költsége 189,135 frttal apadt.

Évi sótermelésünk mintegy két millió mázsára tehető, a mi közel sincs arányban azon kifogyhatatlan sógazdagsággal, melylyel Magyarország a fentebb elősorolt bányákban rendelkezik. Sófogyasztásunk nagyon mérsékelt s tekintve az ország népességét és házi állataink számát, melyek a jót épen nem nélkülözhetik, csak felényinek mondható, mint a mekkorának lennie kellene; sókivitelünk pedig annyira korlátolt, hogy figyelmet inkább csak azon mostoha viszonyoknál és körülményeknél fogva érdemel, melyek nemcsak fejlődésére vannak káros hatással, hanem fennállását is bizonytalanná és kétségessé teszik.

A magyarországi só, minden kittünő tulajdonsága mellett is, Szerb-, Bosnyák- és Bolgárországokon kívül egyéb külföldi piacczal nem bír; de az eladás ezeken is nagyon kismérvű és a legközelebb mult két év alatt a poroszországi sóban keletkezett verseny által kétséssé és bizonytalanná van téve.

Mióta az 1868. évi martiushó 9-ki osztrák-porosz kereskedelmi és vámszerződés létrejött, megindult a poroszországi só kivitele Ausztrián és Magyarországon keresztül Zimony felé, s a mult évi ősztől kezdve, mintegy 50—60,000 mázsa poroszországi só szállított Szerbországha, ami jelenképpen árt a hazai sófogyasztásnak.

A poroszországi só, minőségre nézve közel sem mérkőzhetik ugyan a magyarországi sóval, de nagyon olcsó; mert vámmázsája helyben csak 3¹/₂ ezüst garasba kerül, a mi o. értékben, még az agio beszámításával sem tesz többet 21¹/₂ krnál; minélfogva ezen verseny, hogy ránk nézve ártalmassá ne legyen s kivitelünket megtarthassuk, legalább kezdetben áldozatokat fog igénybe venni. Nemzetgazdászati szintűgy, mint nemzetközi

érdekeink nem engedik, hogy ezen verseny elől kitérjünk; mert az 1862. évi májushó 12-ről kelt kereskedelmi szerződés által biztosított befolyásunkat keleten fel nem adhatjuk.

Különösen pénzügyi tekintetben válhatik ránk nézve károssá, ha a poroszországi só Magyarországon keresztül Szerbországba szállítatik, mivel ezen sószállításból könnyen származhatnak Magyarországon sócsempészetet előmozdító visszaélések, melyek nem csak magokban véve okozhatnak százezrekre terjedő rést sójövédelmi bevételünkben, hanem a visszaélések korlátozása végett e sószállítás mellözhetlen ellenőrzése is jelentékeny kiadást tesz részünkről szükségessé. Oly intézkedéseket kell életbe léptetnünk, habár kezdetben nehézségekkel járnak is, melyek sókivitellünket keletre biztosítsák.

Sófogyasztási szintügy, mint sótermelési viszonyaink mostohaságában kell keresnünk annak okát, hogy sóbányászatunk nem hozza meg azon jövedelmet, melyet a magyar- és erdélyországi só mennyiségéhez és minőségéhez képest méltán megvárhatnánk; de úgy hiszem mérsékeltébb sóár mellett is meg fogja azt hozni biztosan, mihelyt közlekedési viszonyaink azon vaspályák kiépítésével kedvezőbbre fordulnak, melyek a legközelebbi mult országgyűlés alatt engedélyeztetek.

De ha meghozza is az idő, hogy olcsó, gyors és tömeges szállítás mellett a sófogyasztás hazánkban jelentékeny fokra emelkedjék, biztos és sógazdaságunknak megfelelő jövedelmet csak az esetben remélhetünk, ha bányamivelési rendszerünkben, a kifejlődött viszonyokhoz mérve, célszerű és gyökeres reformokat léptetünk életbe. Mert ahol, mint jelenleg nálunk fenforog, nem egészen két millió mázsa sótermelés végett annyi épületre van szükség, hogy azok fentartása évenként 16,000 frtba kerül; ahol a bányászatot kezelő hivatalnokok évi fizetése átlag 77,000 frtot vesz igénybe s ezenkívül a nyugdíjállomány 25,473 frtot tesz; ahol a vízveszélyhárító munkálatokra évenként 17,600 frtot kell szánni; ahol a bányaiüzem fokozatos fejlesztésére irányzott építkezések létesítése és célszerű gépezetek beszerzése 36,000 frtnyi kiadásokat tesznek szükségessé: ott kedvező szállítási és fogyasztási viszonyok mellett sem lehet szó jutányos sótermelésről, ennélfogva virágzó és jövedelmező sóbányászatról.

A gyökeres rendszerváltoztatásra nézve legnevezetesebb lépés az lenne, ha a sóbányászati üzem öszpontosíttatnék, mely intézkedés okvetlenül maga után vonná azon kisebbszerű sóbányák megszüntetését, melyek fentartása és művelése jelenleg is áldozattal van egybekötve. Ily gyökeres reform rögtön keresztül nem vihető és keresztülvitele jelenté-

keny áldozattal jár. A bányászati üzem összpontosításának kérdése egyébiránt komoly tárgyalás alá fog vétetni.

Lényegesebb és költséges beruházásokkal egybekötött változtatások leginkább azon sóbányáknál eszközöltettek, melyek hivatva vannak egykor az ország fő sóbányái gyanánt szerepelni és a melyek mind fekvésöknél, mind termelvényök minőségénél és mennyiségénél, mind egyéb helyi viszonyaiknál fogva ezen szerepre méltók is s ezek közé számítandó első sorban Rónaszék Máramarosban és Maros-Ujvár Erdélyben, mely utóbbihoz annak idejében Thorda főkbánya gyanánt lenne kapcsolandó.

Államépületek.

A koronai és kincstári uradalmakon, államerdőségeken, továbbá a kincstári bányákon kívül, az államjavak állományához tartoznak az államépületek is, melyekről a részletes és kimerítő összeírások még nincsenek befejezve.

Fentebb a mezőgazdasági államuradalmakra, különösen pedig az állambányászatra vonatkozó kimutatásokban is fordulnak elő államépületek, de azok, mint gazdasági és bányászati célokra szolgálók, az állami mezőgazdaság és bányászat kiegészítő részét képezik s a tulajdonképeni államépületek sorába, melyekről itt említést teszünk, nem tartozhatnak. Ezen államépületek önálló államvagyonként képeznek, melyek irányában az állam maga az épülettulajdonos, s az ország területén a szabad kir. és mezővárosokban fekszenek. 404 ily államépület áll fenn, melyek becsértéke 5,709.197 frtot 59 krt tesz, azon épületek után, melyek állami célokra nem használtatván, bérbe adattak, a törvény értelmé szerint 5685 frt 62 kr. évi adó fizettetett, a fentartási és tartozási költség pedig szintén évenként 42.893 frtot 43 krt tesz.

Ezen államépületek rendeltetése, hogy az államkormányzatnál szükséges hivataloknak hivatalhelyiségül, részben pedig az államtisztviselőknek lakásul szolgáljanak. Az államkormányzat koronként lényeges változásokon ment keresztül, melyek közigazgatási szempontból, az ország területének újabb felosztását vonták magok után; minek folytán gyakran előállott azon eset, hogy a meglévő államépületek az államszolgálat céljainak mindig és mindenütt nem feleltek meg, mert az újabb beosztás szerint keletkezett közigazgatási kerületek hivatala nem tellette át székhelyét a megváltozott államkormányzati viszonyok folytán azon községbe

vagy városba, a hol különben az államépület fennállott, mely körülmény némely helyeken új államépületek építését, másutt pedig a meglévők bérbeadását tette szükségessé.

A legközelebb múlt évek alatt bekövetkezett államkormányzati változások folytán a fentebb említett államépületekből 122 egészben, 64 pedig részben van bérbe adva, melyektől az előírányzott évi bérjövdelem 43,501 frtot 94 krt tesz.

A jelenleg bérbe adott államépületek száma azonban csökkenni fog, mihelyt a sóarulást, a mi közel kilátásba van helyezve, az állam maga eszközölni; mindamellett a jelenleg életbe léptetett államkormányzat céljának és elveinek megfelelő államszolgálat, a jelenleg meglévő államépületeket mind igénybe venni nem fogja: ugyanazért meggyőződése a minister urnak, hogy a felesleg államépületek, melyek államszolgálati célokra nem használhatók, a bérbeadás helyett inkább örökáron eladandók volnának, részint mivel azok nélkül az állam ellehet, részint mivel az állam oly ingatlanokat, melyek céljaira nem szükségesek, ezen kívül felügyeletük és fentartásuk nevezetes költséggel jár s értékök emelkedése nem várható, kezelni s birtokul megtartani hivatva nem lehet.

Eladjuk-e az állambirtokokat?

Befejezésül — mondja a minister — kötelességemnek ismerem elmondani nézetemet azon kérdés felett, mely hazánkban is nem egyrésről megpendítettett, vajjon nem lenne-e az államra nézve kedvezőbb és célszerűbb az államjavakat eladni s a vételárban befolyandó pénzösszeget az államterhek részbeni törlesztésére fordítani.

Tagadhatlan, hogy elméletileg véve a kérdést, több rendbeli ok szól az államvagyon eladása mellett, melyek közt a legfontosabbak a következők: Oly államnál, mely nagy összegre menő adóssággal van terhelve és ezen teher után magasabb kamatokat fizet, mint amennyit az államjóságokban fekvő tőke jövedelmez, tagadhatatlanul előnyösebb értékesíteni az államvagyonban fekvő tőkét, és azzal terheket törlesztvén, megnyerni a kamatkülönbözetet. Így például, oly államnál, mely meglevő terhei után 7 százalóli kamatot fizet s az államvagyon, mint rendesen szokott, tőkeértéke után csak 3 százalólit hozna, bizonyára alaposan számítana az, aki eladván az államvagyon s régi terheket törlesztvén, a törlesztett terhek után 4 százalóli kamatnyereséget szerezne az államnak; és

ha az államvagyonban fekvő tőkeérték nagy, az ezáltal eszközölt nyere-mény is nagy összeget teend. Azonban az, ami elméletileg helyes, bizonyos adott esetre alkalmazva, gyakran hibás számításnak mutatkozik.

Az eladás ezen szempontból csak ott javasolható, hol az államva-gyon hiányos kezelés mellett távolról sem ad annyi jövedelmet, mint ha az magánosok kezén volna: mert csak ez esetben adhat a magános az államjóságokért nagyobb tőkeösszeget. Tekintve a magyar államjóságok mezőgazdasági területének jövedelmét, mely átlagban holdankint 7—8 fo-rint közt áll: alig képzelhető, hogy azok eladása után bejönne annyi pénzérték, mely az állam terheinek törlesztése folytán nevezetes külön-bözetet mutatna az állam javára.

De a mi viszonyainkat tekintve, ha egyszerre oly nagy kiterjedésű birtokok tűzetnének ki eladásra, mint a magyarországi államjavak, a birtó-kokat szerezni képes tőkepénzesek száma mérsékelt lévén és szaporodván a kínálat, az eladás oly árak mellett, mint most egyes kisebb birtokoknál, létesíthető alig lenne: a feltett számítás tehát a kivitelnél elveszti alapját. Vagy hosszú évek sorára kellene felosztani az eladás létesítését; de ezen mód alkalmazása mellett, méltán lehetne attól tartani, hogy a részletekben és több évek során befolyandó összegek alig fognának következetesen a létező terhek törlesztésére fordíthatni.

De ha az eladás, tekintve a birtokok mostani értékét, azonnal és kedvezően lenne is keresztülvihető s a bejött érték egészen az állam ter-heinek törlesztésére fordíthatnák is: hazánk létező viszonyai közt ezen eljárás létesítése, előre kiszámítható nagy veszteséggel járna.

Oly államban, hol a mult tapasztalása szerint a földbirtokoknak mind jövedelme, mind értéke folyton lépcsőzetesen és nagy mértékben emelkedik; hol minden tényező megvan arra, hogy ezen érték és jöve-delem, a népesség szaporodása, az általános anyagi emelkedés, az ipar és földművelés fejlődése, a hitelintézmények jótékony hatása és a közleke-dési eszközök tökéletesítése folytán még nagyobb mérvben és gyorsab-ban fejlődjék: valóságos könnyelműség s csak a pillanatnyi haszonnak ki-vételes esetekben igazolható tekintete kellene ahoz, hogy a magyar ál-lamvagyon eladása javasoltassék most, midőn tény az, hogy ezelőtt 20 évvel majdnem mindenütt fél annyi volt az értéke a földbirtoknak, mint most: sőt sok vidéket lehetne kijelölni, hol a birtokok eladási ára az utolsó pár év alatt 30—40%-kal is emelkedett: és így biztos remény, sőt előre számítható kilátás van arra, hogy ha a kül- és belkébe meg nem zavartatik; ha az alkotmányos viszonyok közt általában nagy mérvben mutakozó felvirágzás meg nem akad; ha a tőke és vagyonszaporodás a megkezdett mérvekben emelkedik s annak folytán a kamatláb is átalá-

ban leszállván, az ingatlanok értéke a jövedelem arányához képest is természetsszerűleg emelkedni fog, a magyar államvagyon értéke számos millióval fog növekedni. Ily viszonyok közt tehát, ha sok, talán száz milliót is haladó, veszteséget nem akarunk az államnak okozni, most az államvagyon eladás tárgyává kitenni nem lehet.

A másik főbb indok, mely az államvagyon eladása mellett felhozzatik, a következő: „az állam rozabb gazda, mint a magánosok s nem képes az államjóságokból annyi jövedelmet előállítani, mint a magánosok.” Ezen nézet ellen alapos kifogást tenni nem könnyű; az állami kezelés sok tekintetben nehézkes, gyorsan és a helyi viszonyok szerint nem intézkedhetik, tisztviselőitől oly eleven érdekeltiséget és tevékenységet nem lehet várni, mint az értelmes magánbirtokostól, ki egyenesen van érdekelve minden intézkedés által. Elismervén ezen indok helyességét, miután most és még jó ideig károsnak vélném az államjóságok eladását, igyekeznünk kell az állami kezelés természetsszerű hiányait a lehetőségig kerülni; ezért állítam fel elvül, hogy az állam maga, kivéven az egy földölői uradalmat, sehol ne folytasson magángazdaságot, de alkalmazza a bérrendszert; azért szüntetem meg a collegialis igazgatási szerkezetet s hoztam be az önálló és személyesen felelős kincstári uradalmi igazgatókat.

Végre még egy igen fontos ok hozatik fel az államjóságok eladása mellett, s ez az, hogy ha mind azon birtokok magánosok kezében lennének, szaporodnék az értelmes igyekező birtokosok és gazdák száma, kik ugyan azon területeken, — miután sajátjukat szabadon művelnék, s nagyobb érdekléssel viseltetvén a föld javítása iránt, szabadon tehetnének hasznos beruházásokat —, sokkal nagyobb jövedelmet állítanak elő; s így a nemzeti vagyon jobban gyarapodnék.

Ezen indok helyességét is elismerem; de miután az eladást most és még sok ideig az államra nézve czélszerűnek nem vélem, hogy ezen hátrány lehetőleg eltávolíttassék, hoztam javaslatba, s kívánom általánossá tenni a hosszú 20 évi bérrendszert oly módon, hogy a bérlő csak a józan gazdálkodás elveinek megtartásához legyen kötve. Az, a ki előtt 20 évi bérleti idő — egy munkás ember egész életideje — áll, egészen másképp fog gazdálkodni, mint azt a 3 vagy 6 évi szokásos bérleteknél tapasztaljuk; és miután ezentúl minden évben az államuradalmak gazdasági összes területének $\frac{1}{20}$ -ad része adatik 20 évre bérbe, az állam az emelkedő bérleti árak előnyében is részesül anélkül, hogy ez az okszerű gazdálkodásnak a kincstári uradalmak területén leendő meghonosítását gátolná. Sőt azt hiszem, hogy a nemzetgazdasági erők fejlesztésére ezen rendszer keresztülvitele nevezetes tényezővé váland az által, hogy elő

fogja segíteni egy értelmes és vagyonos bérlőosztály keletkezését, melynek most annyira híjával vagyunk: mely bérlőosztály keletkezését elő fogja segíteni azon körülmény is, hogy az államuradalmak nem nagy, de köztép, 200—1000 holdig terjedő bérletekre osztatnak fel.

Határozottan ellene kell tehát nyilatkoznom azon szándéknak, hogy az államuradalmak mezőgazdasági területe most és még jó ideig örök áron eladassék, feladatomnak tekintvén oly rendszert állítani fel, mely lehetőleg kisebbitse azon hátrányokat, melyek minden nagyobb állambirtoknál természetszerűleg elő szoktak fordulni.

Jöhet oly idő, midőn a birtokok értéke nem fog oly nagy mérvben mint most, emelkedni, azok ára inkább állandóvá válik és lesz elég tőke, mely földbirtokban aránylag csekély kamat mellett elhelyezést keres: akkor s csakis az esetben lehet czélszerű az államjóságok eladása, ha a rövid idő alatt befolyandó vételár hasznos beruházásokra, nagy teher törlesztésére lesz fordítható, vagy rendkívüli vész esetén, midőn az állam létele forog kérdésben, a védelem és fentartás súlyos terheit könnyítheti.

Ha nem javasolhatom az állambirtok mezőgazdasági területének eladását, még kevésbé javasolhatnám az államerdőségek eladását, mert fontos közgazdasági érdekek szólnak amellett, hogy mind azon területek, melyek csak fatermelésre alkalmasak, a lehetőleg legnagyobb famennyiséget szolgáltatassák és folyton jó karban tartassanak; már pedig, mintán az államerdők legnagyobb része feltétlenül erdőtalajon, azaz oly helyen áll, melynek erdőképessége a rajtalevő erdő kevésbé óvatos kezelése, pusztítás vagy kiirtása folytán nagyrészt megsemmisül, sőt sok esetben az ily erdővel határos más területek termőképességét is veszélyeztethetné, hibás eljárás lenne már ezen egy okból is az államerdőket eladni és az által a létező erdőségeket a magánerdőknél gyakran előforduló czélszerűtlen gazdálkodás esélyeinek kitenni. Az természetes, hogy mind az, aki különösen üzleti érdekből nagy területű államerdőket vásárolt, az ezen vásárlásra fordított tőkét mielőbb haszonnal visszaszerezni kívánja, és azért fel lehet tenni, hogy ha bármi szigorú erdészeti törvények hozatnának is később — jelenben ugyiszlóván erdészeti törvényeink gyakorlatilag nem is léteznek — az államerdők területének nagyobb részén, ha azok eladatnának, az okszerű gazdálkodás megszűnnék és így egy nagy közgazdasági érték semmisülne meg.

Továbbá az államerdők eladása ellen szól azon körülmény is, hogy a magyar államerdőségeknek igen nagy része a kincstári érzebányák és kohók faszükségletét van hivatva fedezni; és nagy részben az érzebányák fennállásának életfeltételét képezi azon körülmény, hogy a bányák az üzlet folytatására szükséges famennyiséget az államerdőségből a folyó árak sze-

rint nyerhessék. Az államerdőségeknek eladása tehát maga után vonná ezen bányáknak is vagy eladását, vagy, a mennyiben eladhatók nem lennének, beszüntetését és így maga után vonná gyakran egy egész vidék élelmi forrásának kiapadását.

De végre az államerdőségekben levő értéknek növekedése és jövedelmének szaporodása sokkal nagyobb mérvben várható, mint az államuradalmak mezőgazdasági területeire nézve feltételeztetik. Tanusítja ezt a mult 2 évi aránylagos jövedelememelkedés, mert, midőn az államuradalmak gazdasági területeinek jövedelme a mult évek jövedelméhez aránylag több évek után fog csak nagyban emelkedni: addig az államerdőségek, melyeknek holdankinti tisztajövedelme a magyar ministerium megalakulása előtti 5 év alatt, mint a fentebb előadottakból is látszik nem volt több holdankint $14\frac{1}{2}$ krnál, az 1867-ik évben ugyanazon területen már 555,649 frtot és 1868-ban 1,210,392 frt tisztajövedelmet szolgáltatott: tehát a tisztajövedelem 1867-ben kétszer, 1868-ban pedig több mint négyszer annyira emelkedett. És nem kételkedem azon, hogy az általam javaslatba hozott és kivinni szándékolt intézkedések folytán, lehetséges lesz az évenkénti fatermelés egész összegét értékesíteni, melynek 1868-ban csak felénél valamivel több volt értékesíthető; és miután a szaporodott eladási mennyiséget az adó és felügyeleti költségek többé nem terhelik; előrelátható, hogy az erdőgazdálkodás czélszerű berendezése után és annak alapján eszközölt okszerű belterjes kezelés mellett az államerdőségek tizszer annyit fognak jövedelmezni, mint mennyi jövedelmet adtak átlagban a magyar ministerium megalakulása előtti években; minő nagy veszteség érte volna tehát az államot, ha ezen erdőségeket ezen évek jövedelmeinek átlaga szerint adta volna el, habár aránylag kedvezőnek látszó áron is.

Ha a mezőgazdasági uradalmak jövedelmének és értékének emelkedése az általános felvirágzás folytán bizton várható: az iparfejlődés és a közlekedési eszközök tökéletesítése a magyar államerdőségekben levő értéknek emelésére még nagyobb mérvben fog hatni.

Mindezeknél azon nézetben vagyok, hogy az államerdőségek eladása még kevésbé lenne indokolva, sőt azok kezelésének folyvást az államkormányzat egyenes igazgatása alatt kell maradni. De hogy az évenkénti termelési képesség szerinti famennyiség biztosan legyen értékesíthető, még számos hasznos beruházás és a kereskedési verseny szabad hozzájárulása fog igényeltetni.

Ez irányban már eddig is megtörténtek a szükséges előleges intézkedések.

A magyar kincstári bányák eladása, melyek aránylag csekély jövedelem-felesleget hoznak, tisztán pénzügyi szempontból inkább volna java-

solható; azonban amint hódolatteljes előterjesztésemnek a bányászatra vonatkozó részében részletesen előadám, az állami fémbányászat leginkább azon bányákat műveli, melyekkel a magánbányászat felhagyott: ennél fogva az ily bányákra biztos vevők alig akadhatnak, s ha kedvezőbb viszonyok közt levő egyes bányák el is adathatnának, mi történjék a többiekkel, melyekre vevő nem akad? azokkal felhagyni nem lehet, ha csak egy nagy iparos vidéket nem kívánunk kitenni annak, hogy keresete megsemmisüljön s más keresetmód előttünk nem nyilván, kikerülhetlen hanyatlásnak induljon azon vidék, mely már a középkorban a magyar állam iparos vidéke volt s melynek az ország ipar és művelődés tekintetében annyit köszönhet. De az államfémbányászat beszüntetése nagyrészt maga után vonná a magán fémbányászat hanyatlását, sőt néhol végképeni megsemmisülését is, mivel a magánbányák nyeredékeit csak az állami fémkohóknál értékesíthetik.

Az állam vas és ásatagszén bányászata nevezetes értéket képvisel s nagy kifejlődésre képes és az tagadhatatlan, hogy ha az nagy tőkékkel rendelkezhető magán vállalkozók birtokába jutna, kivált a közlekedési eszközök terjedése, különösen a vasutak kiépítése folytán nagy kifejlődésre, nagyobbra tán mint állami kezelés mellett lenne képes, minélfogva ezen bányák eladása szembetűnő nyereséggel lenne létesíthető: mindamellett nem hozhatom ezen bányák eladását sem javaslatba, miután azok értékének emelkedése is rövid időn bizonnyal várható s ezen értékelelkedésből származó haszonban és nyereségben az eladó fél részesülne, nem az állam, aki azt előidézte, hanem a vevő, a ki annak árát jelenleg meg sem fizetné, mivel az mint reménybeli vagyron, csak jövőben válhatik vétel tárgyává.

Azon közigazdászati előnyök azonban, melyek ezen bányák műveléséhez köttetvék, magoknak a bányáknak eladása nélkül is elérhetők, ha óvatosan és czélszerűen alkalmaztatik azon rendszer, melyet a vajdahunyadi gazdag vashányákra nézve javaslatba hozni bátorkodtam; mely szerint az állam ily bányáit a kellő beruházási tőkével rendelkező vállalkozóknak bizonyos hosszabb évsorra terjedő időtartamra átengedné és az-alatt a bányatőke értékéhez aránylag részesülne a tiszta haszonban, mely a beruházások, nagyobb vállalkozási szellem és szabadabb mozgás mellett valószínűleg nevezetesen nagyobb hasznot hajtana s a jövedelemfeleslegből törlesztetvén a szerződési idő alatt a beruházott tőke, annak letelte után a már felszerelt bányák az állam használatába visszakérülnének, s azok üzletét vagy ismét maga vehetné át, vagy irántok újabb szerződést köthetne, tehát az érték eladása és nagyobb befektetések nélkül mozdíthatná elő a bányaipart s jövedelmeit aránylag emelhetné.

A fennebbiekben igyekeztem a kezelésemre bízott államvagyon állományáról, a múltban és jelenben jövedelmezéséről, azok kezelésénél mutatkozott hiányokról és az általam behozott, valamint a jövőben teendő intézkedésekről, a mennyire lehetett, teljes és hű képet adni.

Kötelességemnek ismerém ezt tenni, miután az államvagyon kezeléséről felelettel s számadással tartozom. Midőn tehát tisztába jöttem magammal az iránt, hogy minő czélt kell elérnünk s annak elérésére nézetem szerint minő eszközök fognak vezetni, kötelességemnek ismertem azokat részletesen előadni.

A rendezésnek, mint sok másban, úgy az államvagyonnál is csak kezdetén vagyunk; számosak még a teendők, s még számosabbak a nehézségek, melyeket legyőzni kell, a törvényhozás fog bölcsességében itélni a költségvetés megállapításánál s az egyes törvényjavaslatok tárgyalásánál a követni kívánt irány helyessége felett; — a jelen, talán nagyon is részletes előterjesztéssel azon czélt kívántam elérni, hogy ezen fontos ügy állása még legkisebb részleteiben is mindenki előtt tudva legyen, a ki annak eldöntésére egyenes vagy közvetett befolyást gyakorolni hivatva van.

1869. Pesti könyvnyomda-részevénycársulat. (Hold-utca 4. sz.)

